

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Vilken position bör jag inta?”

Invandrarkvinnor från Östeuropa berättar om sina strategier för att skapa en position på den svenska arbetsmarknaden

Socionomprogrammet

C-uppsats

VT 2008

Författare: Enikő Bagaméri

Handledare: Hanna Wikström

Abstract

Titel:

”Vilken position bör jag inta?” – invandrarkvinnor från Östeuropa berättar om sina strategier för att skapa en position på den svenska arbetsmarknaden

Författare:

Enikö Bagaméri

Nyckelord:

Invandrarkvinna, styrka, handlingsstrategier, diskurs, position,

Syftet med denna studie är att belysa ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv vilka metoder invandrarkvinnor från Östeuropa använder för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden. Samt vill studien belysa vad som varit betydelsefullt för kvinnorna i denna process.

Frågeställningarna lyder: 1. Hur har kvinnorna från Östeuropa gått tillväga för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden?
2. Vad är det som har haft betydelse i denna process?

Datainsamlingsmetoden är kvalitativ och baserat på åtta ostrukturerade intervjuer med invandrarkvinnor från Östeuropa som har migrerat till Sverige i vuxenålder.

Studien intar ett socialkonstruktivistiskt förhållningssätt och har makt och genus som teoretiska referensramar. Arbetssättet är induktivt då ur empirin kristalliseras signifikanta situationer och diskurser. De signifikanta situationerna får följande benämningar: ankomsten till Sverige, SFI/svenska för invandrare, ute i arbetslivet, studier i vuxenålder, partner och anhöriga – hjälper eller stjälper?

Dessa signifikanta situationer och diskurser analyseras med stöd av diskursanalysmetoden.

Resultaten från studien visar på att kvinnorna uppfattade sig själva som invandrare och kämpade hårt för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden. De har gått tre olika vägar: *den raka genvägen, den krokiga genvägen och den krokiga senvägen*. Studiens resultat tyder på att respondenterna har använd sig av olika metoder för att komma till sin rätta position i det svenska arbetslivet såsom: *vara aktiva på flera fronter, framhärda i sina beslut, utmana samhällets rådande maktstrukturer. För att komma i mål vissa behövde använda mycket hårda metoder riktade mot sig själva.*

De betydelsefulla faktorerna som respondenterna lyfter fram är: individuella egenskaper, familjen som social stöd, myndigheternas professionella stöd och ett starkt nätverk. Som individuella egenskaper framställs: stark vilja, uthållighet, anpassningsförmåga. Att ha färdigheter i svenska språket är en grundförutsättning och en mycket betydelsefull faktor.

Tack!

Jag tänker bäst i samtalsform – mina idéer växer fram och formas medan jag pratar med andra. Vissa människor har hjälpt mig prata, andra att skriva. Jag är dem stor tack skyldig, mycket större än vad som kan uttryckas i denna enkla hyllning.

Hanna Wikström, min handledare, du har varit min kompass. Du har försett mig med värdefulla kunskaper och hjälpt mig hålla kursen när jag har riskerat att hamna på villospår. Tack för allt Hanna!

Mina föräldrar som bor i hemlandet och har uppmuntrat mig under alla dessa studieår. Ni har stött mig ständigt mentalt med den här ansatsen. Ni har alltid visat tålmod och förståelse när jag inte kunde åka på besök. Tack mamma och pappa!

Jag kan inte nog framhålla de bidrag som mina respondenter svarat för. Det är en ära för mig att ha vunnit er tillit. Utan ert stöd skulle inte detta arbete ha blivit till

Tack för att ni har släppt in mig i era liv och för att ni låtit mig använda era erfarenheter i syfte att berika andra människors liv.

Till mina vänner: Katarina, Stela, Carmen, Enikö, Kate, Anette, Anna, Britt – Marie, Inga – Lill även ni ska känna er inkluderade i det här tacket. Vi har inte kunnat umgås särskilt mycket under denna period. Dock visade ni alltid mycket förståelse. Tack för detta!

Jenny, du har varit både min vän och mentor. Du har hjälpt mig med allt avseende datateknik, layout etcetera. Du är mitt datageni och min klippa. Det betyder mycket för mig att du har intresserat dig så starkt för mitt arbete. Jag skulle inte ha kunnat slutföra detta utan ditt ständiga stöd och din entusiasm. Tack för att du finns!

Än en gång innerlig tack för ALLA!

Innehållsförteckning

1	Introduktion	1
1.1	Inledning/problemformulering	1
1.2	Syfte och frågeställning	4
2	Faktakunskaper	5
2.1	Bakgrund	5
2.2	Begreppsförklaring	9
2.3	Avgränsningar	10
2.4	Disposition	11
3	Tidigare forskning	13
4	Teoretiska perspektiv och begrepp	23
4.1	Vetenskapsfilosofi/socialkonstruktivism	23
4.2	Genus	24
4.3	Makt	25
5	Metod	28
5.1	Val av forskningsmetod	28
5.2	Tillvägagångssätt	28
5.3	Urval	29
5.3.1	Urvalskriterier	29
5.3.2	Urvalsgruppen	29
5.3.3	Faror med styrt urval	30
5.4	Intervjuerna	31
5.5	Etiska övervägande	32
5.6	Förförståelse	32
5.7	Generaliserbarhet	33
5.8	Reliabilitet och validitet	34
5.9	Analysmetod	35
5.9.1	Genomförande	36
6	Analys/Resultat	38
7	Slutdiskussioner	50
8	Avslutade reflexioner	53
	Referenslista	I
	Bilaga	V

1 Introduktion

1.1 Inledning/problemformulering

Jag är en av de många kvinnor med östeuropeisk bakgrund som har migrerat till Sverige i vuxen ålder. Livet i det nya samhället ställde olika krav för att kunna hitta min trygghet och finna min plats. Därför har intagit olika positioner både i privata livet och i det svenska samhället. Jag har lärt mig svenska när jag var 30+, jag har gått arbetslös i 6 år, jag har utfört arbete i de tyngsta och sämst betalda yrken, nämligen vården och städbranschen. Ett av de stora psykosociala problemen som jag råkade ut för, efter knappt tvåårsvistelse i Sverige, var skilsmässa.

På det viset kände jag hur det var att tillhöra en utsatt social grupp i samhället: äldre, frånskild, invandrarkvinna. Dock lyckades jag hålla mig på samhällets "vattenyta" och inte sjunka ända till dess botten. Till slut, genom att aktivera mina egna överlevnadsmekanismer, lyckades jag att förverkliga mina livsmål. Jag fann styrka för att klara migrationen och dess påfrestningar genom att bemästra de olika barriärer och förvandla dessa till möjligheter. Processens slutfas genomfördes: jag integrerades i det svenska samhället! Dock ska poängteras att min resa var lång och mödosam.

Trots allt var jag alltid mycket medveten om att jag inte är ensam om detta. Det finns många andra kvinnor med likadan bakgrund. De har också gjort sin egen resa! Jag har länge tyckt att det vore spännande att veta hur dessa andra kvinnor skulle berätta sina livshistorier. Men det var nu, i samband med mitt examensarbete inom socialt arbete, som jag fick möjligheten att kunna studera sådana livssituationer mer ingående. Mina egna erfarenheter bidrog till att nyfikenheten växte och idén till detta vetenskapliga arbete förstärktes

Idén till denna uppsats föddes när jag såg Lukas Moodyssons film "Lilja forever". Filmens huvudtema är sexhandel och filmfiguren Lilja representerar den östeuropeiska kvinnan som passivt offer för sexuella ändamål. Men denna bild av den östeuropeiska kvinnan är enbart en av många verkligheter som finns. Även om den är en grym sådan. Risken med den här konstruktionen är att Lilja - bilden bevaras som den enda sanna bilden om den östeuropeiska kvinnan. Genom att offerförklara kvinnan tar man ifrån henne möjligheterna att se henne som en person som kan göra aktiva livsval. Min tanke med den här uppsatsen är inte att ifrågasätta eller neka existensen av människo- och barnhandel från öst till väst. Däremot skulle jag vilja nyansera bilden av den östeuropeiska kvinnan som passivt offer.

Media har stor makt att påverka individens sätt att tolka verkligheten.

Via olika kommunikationskanaler som tv, tidningar, radio, Internet förmedlas informationen på ett mycket lätt tillgängligt sätt. Diskurserna kan variera avseende hur vi bör äta, klä oss, välja partner eller hur många barn vi bör föda. Diskurserna kring detta bemöts på olika sätt beroende på vilken aktör som har tolkat dem. Olika tolkningar medför att resultaten kan blir motstridiga.

Ett begrepp som används mycket inom media är *invandrare/invandrarkvinna*. Jag vill begränsa mig till sättet som dagspressen

framställer kvinnan som är född utomlands. Sara Botolfsson och Anna-Karin Cornvik¹ skildrar i sin C-uppsats "Talet om invandrarkvinnan i svensk dagspress" nyhetsmedias bild av denna kvinna. Deras resultat visar att media har en stark roll i skapandet av bilden av invandrarkvinnan ute i samhället. Enligt författarna finns en ömsedigt inflytande mellan media och samhälle, där samhällsförändring och medieförändring sker tillsammans. Deras resultat visar på att invandrarkvinnor porträtteras i svensk journalistik ofta som ett offer för kulturella, religiösa och samhälliga strukturer. Medias bild av denna kvinna beskrivs i termer som är laddade med negativa associationer: förtryckt hemmafru, handlingsförlamad, talar dålig svenska och är bidragsberoende. I den här kontexten kopplas hon direkt till någon aktör som hon blir totalt beroende av (samhället, familjen, mannen).

Genom uppsatsen vill jag presentera en annorlunda bild av invandrarkvinnan från Östeuropa; jag vill ge bilden av en person som väljer aktivt sina livsbanor, och använder sina möjligheter och resurser på bästa möjliga sätt. Jag ser bilden av den östeuropeiska kvinnan som en social konstruktion och vill bidra genom denna studie med fler beskrivningar av verkligheten.

Migrationsprocessen kan ses som en resa – den resa jag talar om i inledningen. Forskaren Eva Nyberg² definierar migrationsprocessen som "det generella förhållningssättet med närmande och distansering gentemot det nya perspektivet, det man har lämnat under olika faser av ankomsttiden".

Enligt Al – Baldawi³ är migrationen en invecklad process som påverkar både individens och familjens sociala, psykiska och fysiska tillstånd. Han hävdar att migrationen är en dynamisk process vilken omfattar en fysisk och psykisk förflyttning i två dimensioner: tid och rum. Allmänt sett innebär migrationen en mycket påfrestande period, och processen startar redan när personen fattar beslutet att lämna sitt land och slutar när denna har hittat ett fäste och stadgat sig i det nya landet. Denna process kan delas i tre faser: hemlands-, flykt- och mottagandelandsfasen. Migrationsprocessen går över sedan till integrationsprocessen.

Franzén⁴ menar att migrationsprocessen och dess reaktioner kan liknas vid det traumatiska krisförloppet. Individens upplever samma typ av förluster som vid en traumatisk situation exempelvis objektförlust, autonomiförlust, social skam, identitet.

Jag anser att det hör till saken att poängtera att migrationsprocessen ser olika ut beroende på ålder, utbildning, klass, kulturell bakgrund och att kvinnor och män kan regera olika på invandringen; jag tror att det är farlig att generalisera, det är viktigt att se skillnader såväl inom gruppen invandrare, familjen och olika individer.

¹ Botolfsson, S och Cornvik, A-N (2007). *Talet om invandrarkvinnan i svensk dagspress*.

<http://www.diva-portal.org/su/abstract.xsql?dbid=7010> hämtat 2007-10-23

² Nyberg, Eva (2000) *Barnfamiljers migration - uppbrott och förändring*, in Tvärkulturella möten av Alwood, Carl Martin & Franzén, Elsie C, (2000). Stockholm: Natur och Kultur.

³ Al-Baldawi, Riyadh (2003) *Migration och familjestruktur*, in Ungdom, kulturmöten, identitet av Ahmadi, Nader (2003). Stockholm: Liber.

⁴ Franzén, Elsie C. (2000) *Invandring, arbete, arbetslöshet*, in Tvärkulturella möten av Alwood, Carl Martin & Franzén, Elsie C (2000). Stockholm: Natur och Kultur.

Studien tar avstamp i åtta livshistorier berättade av kvinnor som migrerade till Sverige från fyra östeuropeiska länder. Du som är läsare är välkommen att följa med på denna resa!

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att utforska vilka metoder kvinnor som migrerat från Östeuropa till Sverige använder för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden och vad som varit betydelsefullt i denna process. Underlaget i studien är kvinnornas egna berättelser.

Mina frågeställningar lyder:

1. Hur har kvinnor från Östeuropa gått tillväga för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden?
2. Vad är det som har haft betydelse i denna process?

2 Faktakunskaper

2.1 Bakgrund

- **Begreppet invandrare**

Begreppet invandrare är mycket brett, motsägelsefullt och diffust. Oftast betyder det "utlandsfödd person" och innefattar personer som har migrerat till Sverige av ekonomiska skäl eller flytt från sina länder av olika skäl (krig, tortyr, förföljelse, katastrofer). Enligt Allwood & Franzén⁵, har ordet "invandrare" kommit in i svenska samhället på 1950- talet och gjorde sig gällande i början i offentliga texter. Intentionen, menar Allwood & Franzén, var att gruppen känner sig "välkommen och inbjuden att bli delaktig i samhället". Tanken var att göra det bättre för dem som kommer från ett annat land; fokuset skulle vara på att människor väljer själva att komma in i samhället och inte utifrån detta. Tyvärr de goda intentionerna fallerade och hjälpte inte till någon förbättring för denna grupp.

Enligt den fria encyklopedin Wikipedia⁶ används begreppet invandrare eller immigrant på en person som har flyttat enligt lagstadgade normer från sitt hemland till ett annat land. Det finns olika kategorier av invandrare såsom: flyktingar, arbetsmarknadsinvandrare och anhöriginvandrare.

Statistiska centralbyrån (SCB)⁷ definierar befolkningsgruppen "invandrare" som personer med utländsk bakgrund, vars båda föräldrar är födda utomlands. För att räknas som invandrare, enligt SCB, gäller att personen har för avsikt att bosätta sig i Sverige i minst ett år. Enligt samma källa måste utomnordiska medborgare ha tillstånd från Migrationsverket för att bosätta sig i Sverige och räknas som immigranter.

Migrationsverket⁸ anser att någon vedertagen definition av begreppet "invandrare" finns inte och har egentligen aldrig funnits. För att i statistiska sammanhang räknas som "invandrare" ska en person vara folkbokförd i Sverige. Ofta görs en indelning i två kategorier: födda i Sverige eller födda i utlandet respektive har svenskt eller utländskt medborgarskap.

Begrepp motsvarande det svenska begreppet invandrare finns inte i alla språk och missförstånd kan därför lätt uppstå. I engelskan t.ex. finns en klar distinktion mellan begreppen immigrant och refugee.

Det engelska ordet "refugee" översätts på svenska till "flykting".

Enligt FN:s flyktingkonvention⁹ ska ges statusen "flykting" till en person som har flytt från sitt land och inte kan eller inte vill återvända på grund av välgrundad rädsla för att bli förföljd p.g.a. ras, religion, nationalitet, medlem av en särskild social grupp eller politisk åsikt.(...). Migrationsverket skiljer mellan:

Konventionsflykting – utlänning som har fått beviljat asyl enligt Genèvekonventionen¹⁰

⁵ Allwood, Carl Martin/Franzén, Elsie C. (2000) *Tvärkulturella möten*. Stockholm: Natur och Kultur.

⁶ <http://sv.wikipedia.org/wiki/invandrare>..

⁷ http://www.scb.se/templates/pressinfo_117039.asp.. hämtat 2008-05-18

⁸ <http://www.migrationsverket.se>.. Hämtat 2008-05-18

⁹ http://www.un.dk/swedish/Briefing_papers/main.htm... hämtat 2008-05-18

¹⁰ FN:s flyktingkonvention från 1951 angående flyktingars rättsliga ställning.

Kvotflykting – utländsk medborgare som före resan till Sverige fått uppehållstillstånd inom den flyktingkvot som regeringen fastsällt

Skyddsbehövande – person som är i flyktingliknande situation men som formellt inte har erkänts som flykting. Detta täcker bl. a. krigsoffer från det forna Jugoslavien och olika grupper i CIS - länder (Common Wealth Independent States).

Ytterliggare en kategori personer i Sverige med utländsk härkomst är så kallade *anknytningsfall*. Det gäller personer som har anhöriga, flyktinganhöriga, adoptivbarn. Enligt pressmeddelande från SCB nr 2005: 022, är ungefär fyra av tio invandrare som anger som skäl familjeband, återförening av familjer eller familjebildning, till att bosätta sig i Sverige. Enligt samma källa, är familjeband som dominerar 1990-talets migration.

En utbredd missuppfattning är att invandrare och flyktingar är synonyma begrepp. Just därför finns anledning att poängtera att ovannämnda beteckningar på olika kategorier av invandrare är viktiga. Det är av vikt bland annat därför att de pekar på anledningen till att en viss person kommit till Sverige. Detta i sin tur är viktigt att bättre kunna förstå personens legala situation och bakgrunden till flyttningen.

”Invandrare” har blivit ett paraplybegrepp och inkluderar i en kategori alla människor som är födda utomlands. Detta medför att begreppet blir vagt, brett och får ett subjektivt inslag. Fokuset ligger på att skilja gruppen från majoritetsbefolkningen och göra invandrare mer till främlingar än integrerade individer i samhället. Vagheten i invandrarbegreppet gör att i många sammanhang, exempelvis statistik, blir ett skäl att använda mer precisa begrepp som utrikes född person. Det är bra att uppmärksamma detta därför att olika grupper av invandrare skiljer sig åt på viktiga sätt och har olika behov.

- **Kort om svensk invandring**

Syftet med denna studie är att fånga upp åtta invandrarkvinnors berättelser om vilka handlingsstrategier de använde för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden. Respondenterna som medverkade i denna undersökning migrerade från Östeuropa till Sverige mellan 1990-2000. Detta innebär att jag kommer att lägga fokuset avseende svensk invandring på perioden efter 1990.

Anna Essén ¹¹ menar i sin arbetsrapport att invandringen till Sverige har ändrat karaktär under åren. Essén (2002) menar att den ändrade karaktär vad gäller ursprungslandet och motiven bakom invandringen. Vidare menar hon att invandringen till Sverige under efterkrigstiden kan relateras till två tidsperioder, där 1970- talet anser Essén som brytpunkt.

Essén (2002) delar in invandringens karaktär avseende dess bakom liggande motiv i: arbetskraft - flykting och anhöriginvandring. Fram till 1970 hade den svenska invandringen en mer ekonomisk karaktär och kännetecknades av så kallad *arbetskraftinvandringen*. Arbetskraftinvandrare ¹² syftar på en person som migrerar till ett annat land för att arbeta. Efter andra världskriget utvecklades mycket den

¹¹ Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:6

Essén, Anna. *Svensk invandring och arbetsmarknaden - återblick och nuläge*. Seminarium på Institutet för Framtidsstudier, februari 2002

¹² Definition hämtat från <http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Arbetsmarknad/Arbetsinvandring...> 2008- 05-18

svenska ekonomin. Detta ledde till att det var en ökad efterfråga på arbetskraft, trots svenska kvinnornas inträdde på arbetsmarknaden. Bristen på arbetskraft ledde till att denna importerades från närliggande länder såsom: Italien, Jugoslavien, Grekland och Turkiet, men främst från Norden. Samtidigt för att underlätta importen av arbetskraft införde Sverige en mindre restriktiv hållning mot migration. Detta innebär att arbetstillståndet medgavs på ett icke-restriktivt sätt fram till 1967 som medförde att mellan 1960 och 1970 invandrade i genomsnitt 40 000 individer per år, enligt Essén¹³. Mellan 1940 och 1970 migrerade 90 % av invandrarna ifrån europeiska länder.

Efter 1967 beslutade riksdagen att nya regler ska införas avseende arbetstillstånd, bostad och anställning innan arbetskraftinvandringens inträdde till Sverige¹⁴. De innebar att för dem som ville komma till Sverige för att arbeta krävdes att de hade ett arbetserbjudande och att Invandrarverket¹⁵ tillsammans med arbetsmarknadens parter gjorde en arbetsmarknadsprövning. Detta betydde att tillståndet beviljades enbart om landet behövde den utländska arbetskraften. Om det fanns arbetslösa i landet som var lämpliga för respektive arbete avsågs tillståndet.

Den nya invandrapolitiken gällde inte för nordiska invandrare, flyktingar och närmast anhöriga. Konsekvenserna till den reglerade invandringen blev: minskning av utomnordisk arbetskraft, kraftig ökning av den nordiska – speciellt den finska – arbetskraften. Övriga konsekvenser var att anhöriginvandringen ökade och flyktingarna kom stötvis, i direkt anslutning till krig eller kriser, exempelvis militärkuppen i Chile 1972, enligt Migrationsverkets historia.¹⁶

Efter 1975 hade invandringens karaktären förändrats till mer *flykting och anhöriginvandring*. Detta ledde till att det försvårades situationen för invandrare i landet och stor del av 1960- talets arbetskraftinvandrare återutvandrade. 40% redan efter 5 år och 45% efter 10 år. Invandrare som anlände på 1970-talet utvandrade till 33% och 40% efter 5 år respektive 10 år, enligt Ekberg & Andersson (1995)¹⁷.

Enligt Migrationsverkets historik anses 1980-talet vara de asylsökandes årtionde. I mitten av denna period började komma flyktingar från Syrien, Turkiet, Eritrea, Iran och Irak samt kurder från hela främre Mellanöstern. Vid sidan av dessa personer började ställa sig även asylsökande från f.d. Jugoslavien och Somalia, Eritrea till köerna av asylsökande. Därmed fick staten mer omfattande ansvar för de nyanlända flyktingarna än vad den hade för arbetskraftinvandrare.

Invandringen ändrade sammansättning under 1980-talet som innebär att den europeiska invandringen minskades till 50 %. Under 1990-talet har invandring av icke- ekonomiskt art, det vill säga anhörig och flyktinginvandring dominerat och människor från de nya ursprungsländerna fortsatt att söka sig till Sverige. I början av 1990-talet var invandringen till Sverige mer omfattande än idag. 1994 uppgick denna till 59 000 personer, vilken var den högsta nivån. Mellan 1995-1998 låg genomsnittet på ca 18 000 invandrare per år. 1998 kom det största antalet från f.d. Jugoslavien, följt av den iranska invandringen. Andra viktiga länder var Chile och Turkiet. 1995-

¹³ Se not 13.

¹⁴ Se not 10.

¹⁵ Benämning på dåvarande Migrationsverk

¹⁶ se not 10.

¹⁷ Ekberg & Andersson, 1995. *Invandring, sysselsättning och ekonomiska effekter*, rapport till expertgruppen i offentlig ekonomi, finansdepartementet (ESO), Ds 1995:68

1998 var migrationen från de nordiska länderna negativ med undantag av Finland. Invandringen till Sverige uppgick 1999 till ca 14 000 och år 2001 till 30 870. (Migrationsverket, 1999)¹⁸.

2001 invandrade 43 045 personer, därav dem var 21 % från de nordiska länderna, 31 % från övriga Europa och 48% från utomeuropeiska länder, enligt Migrationsverket (2002)¹⁹.

Enligt ett pressmeddelande från SCB²⁰, endast en åttondel av de personer som invandrat åren 1990-2003 hade flyktingstatus, det vill säga att de var i behov av skydd enligt Genève - konventionen. Därutöver har dubbelt så många fått bosätta sig i Sverige på humanitära grunder. Enligt samma källa, var familjeband det dominerande motivet till 1990-talets migration. Det totala antalet utrikes födda i relation till inhemska befolkningen har i Sverige legat runt 10 % under hela 1990-talet. 1998 uppgick Sveriges befolkning till 8,85 miljoner invånare med 968 700 (10,8 %) utrikes födda varav 558 200 var naturaliserade²¹. Enligt Ekberg & Rooth (2000)²² fanns 1 746 900 personer med utländsk bakgrund i Sverige år 1998. Detta motsvarar 19,7 % av totalbefolkningen.

Under hela 1990-talet har utgjort av den totala arbetskraften på den svenska arbetsmarknaden ca 5 % den utrikes födda befolkningen. 1998 fanns 219 000 arbetare med utländskt medborgarskap på den svenska arbetsmarknaden varav knappt hälften var kvinnor. Majoriteten var 52 000 finnar, 17 000 normmän, 31 000 var ifrån f.d. Jugoslavien, och 9 000 var iranier²³.

Efter 1970-talet vände förhållandet till invandrargruppens sysselsättning till dess nackdel i relation till infödda. Invandrarbefolkningens sysselsättning och lönenivå har sedan dess understigit befolkningens. De försämrades även under 1980-talet. Under lågkonjunkturen i början av 1990 talet föll 25 % lägre än totalbefolkningens. 1994 var den öppna arbetslösheten i invandrarbefolkningen 21 % jämfört med 8 % i svenskbefolkning, enligt Rooth (1999)²⁴.

Scott (1999)²⁵ visar hur andelen sysselsatta föll mellan 1970 och 1990 i samtliga invandrargrupper – oavsett ursprungsland. Sysselsättningen bland invandrare från Grekland, Jugoslavien och Italien sänktes med över 20% och bland invandrare från de nordiska länderna och Östeuropa med mellan 14 och 18 procentenheter. Låga sysselsättningsstal år 1990 visar invandrare från Turkiet 58 % Iran 45 %, Irak 46 %, Etiopien 60 %.

Rooth (1999) visar arbetsmarknadssituationen 1992-1995 för flyktingar och anhöringsinvandrare. Skillnaderna inom den undersökta gruppen är anmärkningsvärda, där Rooth genom sin undersökning visar att andelen sysselsatta

¹⁸ Migrationsverket, 1999. Statistik 1999. ISBN 91-7016-668-4

¹⁹ Se not 10.

²⁰ http://www.scb.se/tempates/pressinfo_117039.asp

²¹ naturaliserad person är född utomlands har fått svenskt medborgarskap genom att ansöka om det (Migrationsverkets, ordlista)

²² Ekberg & Rooth, 2000. *Arbetsmarknadspolitik för invandrare*, Rapport till Riksdagens revisorer. Växjö Universitet, Växjö.

²³ OECD, 2000. *Trends in International Migration*. SOPEMI 2000 Annual Report 2000 Edition

²⁴ Rooth, 1999. *Refugee Immigrants in Sweden, Educational Investments and Labour Market Integration*. Doktorsavhandling, Lund Economic studies, nr 84, Lund

²⁵ Scott, 1999. *The Immigrant Experience, Changing Employment and Income Patterns in Sweden, 1970-1993*. Lunds Studies in Economic History 9, Lund University Press, Lund.

bland många invandrargrupper ökade om än från ett lågt utgångsläge. Exempelvis ökade sysselsättningen bland gruppen av turkar med 10 %. Resultaten tyder på en mycket dålig förankring på arbetsmarknaden för många invandrargrupper även 1995.

Ekberg (1994)²⁶ jämför inkomstutvecklingen bland olika invandrargrupperns inkomst i relation till infödda 1967- 1994. Kvinnor från Grekland och Jugoslavien hade i mitten av 1970-talet 53 % högre inkomst än svenska kvinnor. Detta berodde till stor del på deras längre arbetstider och i många fall olika arbetsgivare. Däremot visar denna grupp av invandrare en svag inkomstutveckling fram till 1990 i relation till svenska kvinnor. Sammantaget kan man säga att under 1990-talet visar flertalet invandrargrupper försämrade sysselsättningstal. Det beror delvis på lågkonjunkturen i början av decenniet. Forskning visar att mycket låga sysselsättningsnivåer bland iranier trots att de är relativt välutbildade. Det tyder på att avlägsen bakgrund gör arbetsgivare osäkra beträffande invandrarens utbildning och kompetens. Vidare kan det inte uteslutas att det förekommer diskriminering mot vissa etniskt avlägsna invandrargrupper bland arbetsgivare. Det är också tänkbart att högre utbildade ställer högre krav på arbetsvillkor än lågutbildade och därmed kan ha större svårighet att hitta en anställning de är villiga att acceptera.

Om till en början migrerade nordbor och nordeuropéer till Sverige består invandrare av människor som oftast har flyktingstatus och kommer från alltmer avlägsna världsdelar. Familjeanknytning är det vanligaste skälet till att människor från länder utanför Norden och EU får tillstånd till att bosätta sig i Sverige. Enligt Migrationsverket (2007) år 2007 bosatte sig totalt 99 485 invandrare i Sverige. De tio största grupperna som kom var medborgare i: Irak, Norden, Polen, Somalia, Tyskland, Rumänien, Thailand, Kina, Serbien.

1996 blev Sverige EU-medlem och EU-samarbetet intensifierades 2001 genom Schengensamarbetet. Detta innebär att gränserna mellan Schengenländerna öppnades (idag är 25 länder). Den sista april 2006 i samband med utvidgningen från 15 till 25 medlemsländer, infördes nya regler för EU-medborgare. Exempelvis "uppehållsrätt" som innebär att en person som kan själv försörja sig (företagare, student, arbetare) kan jobba och vistas i Sverige utan att behöva uppehållstillstånd, vilket tidigare krävdes. Om personen ska vistas i Sverige längre än tre månader måste den registrera sig hos Migrationsverket. Detta beror på att en av grundstenarna inom EU är fri rörlighet av arbetskraft.

2.2 Begreppsförklaring

Invandrarkvinna

Begreppet "invandrarkvinna" ingår i paraplybegreppet "invandrare" och kännetecknas av att det samlar alla kvinnor som är födda utomlands i en kategori.

Jag ska använda i uppsatsen begreppet "invandrarkvinna" liktydigt med kvinna som är född utomlands, östeuropeisk invandrarkvinna eller invandrarkvinna från Östeuropa. Mer specifik handlar det om urvalet av åtta östeuropeiska kvinnor som deltar i denna studie. Kvinnorna som deltar i denna undersökning är alla utrikes födda. Det finns inga uppgifter om vilka har svenskt medborgarskap och vilka inte har

²⁶ Ekberg, 1994. Economic Progress of Immigrants in Sweden from 1970-1990: A longitudinal Study. Scandinavian Journal of Social Welfare

det. Sju respondenter har migrerat till Sverige som anhöriginvandrare och en som flykting.

Styrka

I denna studie använder jag begreppet liktydigt med orden inre makt/kraft som används för att omvandla sitt liv till vad innerst inne respondenten drömmer om; jag syftar på en kraft som ligger förborgad inom personen; nämligen kommer jag använda begreppet kopplat till effektiv handling, därmed den bästa definitionen blir – förmågan att handla.

Handlingsstrategier

Begreppet syftar just på intervjupersonernas olika sätt att gå tillväga för att inta en position på den svenska arbetsmarknaden. Det är ett kraftfullt, koncentrerat och följdriktigt sätt för att åstadkomma resultat, för att uppnå önskat mål; här tänker jag på strategier/metoder som gynnar individen; att handla strategisk syftar på att organisera sina resurser på ett strukturerat och välplanerat sätt.

Signifikant situation

I uppsatsen använder jag detta begrepp likställt med en kortare och avgränsad period som är av stor vikt för mina respondenter; dessa situationer består av flera företeelser och knyts an till större och mer specifika områden – migration, språk, arbete, utbildning, familj

Diskurs

Begreppet syftar på en tankeformation, tankekonstruktion som föddes och existerar enbart i en kontext. Mer specifik, en diskurs är ett "visst" sätt att tala och förstå om något eller någon. Exempelvis diskursen om Sverige som land är att detta är ett demokratiskt, jämställt, miljövänligt, vackert land. Det är så det förväntas att tala om och förstå landet.

Position

Begreppet betyder i denna ansats en företeelse som förändras i en dynamisk process; en respondent kan inta flera positioner samtidigt. Exempelvis samma invandrarkvinna kan ha skilda positioner, inom familjen, organisationen hon jobbar i, eller bland sina vänner. Relaterat till ansatsen är sannolikheten stor att varje respondent har intagit flera olika positioner på den svenska arbetsmarknaden. Jag syftar på perioden sedan hon bosatte sig i Sverige tills intervjutillfället har inträffat.

2.3 Avgränsningar

Till min uppsats väljer jag att intervjua bara kvinnor som är födda i något östeuropeiskt land tillhörande förre detta östblock. Det finns inte så mycket forskning som riktar sig just på denna grupp kvinnor. Dessutom är ganska ovanligt att fokusera forskningen på utländsk födda kvinnor som "lyckas".

Det är inte ovanligt att tidigare forskning²⁷ begränsar sig till att beskriva kvinnor från mellanöster och främst fokuserar på deras hinder och svårigheter. En tanke bakom min avgränsning är att synliggöra några vuxna invandrarkvinnor från Östeuropa vilka "lyckades" i Sverige.

En annan anledning till detta val är att "de kan ge oss en bild av hur de lyckas men också en bättre och mer nyanserad beskrivning av vägen dit och hindren som kantade den".²⁸ Så jag valde ut kvinnor som har en bättre och högre position på arbetsmarknaden därmed någorlunda bättre status än sina "medsyster" som jobbar inom "lågstatusyrken".

En annan avgränsning handlar om kvinnornas utbildning. Jag valde att koncentrera mig på kvinnor som har en akademisk eller likvärdig intern utbildning som arbetsgivaren anordnar, där mitt argument är att det finns få studier med fokus på denna dimension. För att underlätta analysen av det insamlade materialet begränsar jag mig till kvinnor som migrerade till Sverige i vuxen ålder.

Sammantaget kan jag säga att jag gör ett tydligt selektivt urval²⁹ till uppsatsen för att jag ville fånga de skilda uppfattningar, känslor och handlingsbenägenhet som förekommer hos en specifik grupp, nämligen kvinnor som vill skapa en position med "hög" status på den svenska arbetsmarknaden.

2.4 Disposition

Uppsatsen inleds med **kapitel 1** som formulerar problematiken; ger min bild, medias och samhällets bild om hur det går till i migrationsprocessen. Kapitlet innehåller också syfte och frågeställningar avseende studien.

Därefter fortsätter jag med **kapitel 2** där läsaren får faktakunskaper om begreppet "invandrare" (bakgrund, definitioner), en kort historik om svensk invandring; sedan följer de nyckelbegrepp och sättet jag kommer att använda dem i mitt arbete. Kapitlet avslutas med avgränsningar och studiens disposition

Efter dessa inledande kapitel, fortsätter jag med **kapitel 3** som försöker att placera denna ansats i den vetenskapliga terrängen genom olika tidigare forskningsbidrag som är relevanta i detta fall.

I nästa kapitel, **kapitel 4** beskriver jag de teoretiska perspektiven och dess begrepp som jag kommer att använda.

Jag inleder **kapitel 5** genom att motivera min metodval och sedan presenterar datainsamlingen, intervjuerna och hela mitt arbetssätt som det gestaltar sig.

I **kapitel 6** gör jag en presentation av mina respondenter, transkriptionen av intervjuer och databearbetningen av empirin genom diskursanalys metoden.

²⁷ Knocke, Wuokko (1991). *Invandrade kvinnor :vad är "problemet"?*. Kvinnovetenskaplig tidskrift nr 12

²⁸ Bjurling, Carolina (2004). *Komma till sin rätt. Om invandrade akademikers väg till kvalificerade arbete.:hinder och öppningar.* ur Högskoleverkets rapportserie 2004:37 R.

²⁹ Svenning, Conny (2003). *Metodboken*. Eslöv: Lorentz Förlag

Uppsatsen avslutas med slutdiskussioner i **kapitel 7** och avslutade reflexioner och förslag till vidare forskning i **kapitel 8**.

3 Tidigare forskning

I följande kapitel presenteras tidigare forskning som har relevans för uppsatsen. Dessa ansatser är från flera olika fältområden:

- 1.kvinnor - invandring - socialt stöd (familjen)
- 2.kvinnor – invandring – karriär
- 3.konstruktionen av invandrarkvinnor
- 4.kvinnor – invandring – arbetsmarknad
- 5.kvinnor – invandring – flyktingskap/invandrarskap

1. Kvinnor – invandring – socialt stöd (familjen)

Det finns forskning som belyser invandrarkvinnors situation inom familjen kring maktfördelning och jämställdhet. En ganska ny kvalitativ forskning inom detta område är en doktorsavhandling i sociologi av Mehrdad Darvishpour.³⁰ Darvishpour samlar in sina data genom att göra ostrukturerade djupintervjuundersökningar av gifta och separerade invandrarpar från Iran.

Han kombinerar genus och maktperspektiv med ett klass- och etnicitetsperspektiv. Han vill se sambandet mellan maktförskjutningen inom familjen efter invandringen samt den relativt höga skilsmässofrekvensen bland iranska invandrare i Sverige. Författaren ställer upp tre hypoteser:

Förändringen i maktrelationer mellan makar efter invandringen är en viktig faktor bakom den höga skilsmässofrekvensen

Sammanhållningen i vissa familjer bottnar i skillnaden av maktresurser mellan makar

Jämställda relationer kan leda till ett nytt stabil förhållande i iranska familjer i Sverige

Resultatet av Darvishpours undersökning visar på att det finns två olika mönster i de familjer som hålls ihop. Det ena är den *patriarkala familjen* där maktresurserna är ojämnt fördelade mellan makar och kvinnans makt är begränsad. Kvinnorna i dessa familjer är oftast lågutbildade och har i hemlandet levt i en traditionell miljö. Dessa kvinnor har oftast inte stora krav på förhållandet utan nöjer sig med det de har.

Det andra mönstret är *jämställda familjer* där relationen kan betecknas som en utbytesrelation. Maktförskjutningen har gjort relationen mer jämlik och ett ömsesidigt beroende har växt fram.

Paren i dessa familjer är oftast välutbildad medelklass och har levt i moderna urbana områden i sitt hemland. Kvinnorna i denna typ av familjer har genom maktförskjutningen ofta fått mer makt än sina män. Detta skedde både genom ökade normativa resurser och möjligheten till självförsörjning. Kvinnorna i dessa familjer har inte längre någon anledning att acceptera den patriarkaliska familjeformen.

Darvishpour använder sig av Korpis maktresursansats som förklaring till skilsmässorna, det vill säga att förändrad maktposition motiverar kvinna till att försöka ändra på relationen.

³⁰ Davishpour, Mehrdad (2004). *Invandrar kvinnor som bryter mönstret*. Lund: Liber

Darvishpour lyfter fram kvinnor som aktiva och rationella människor som i allra högsta grad är med och påverkar sin situation. Författaren hävdar att kvinnan och mannens skilda upplevelser av invandringen spelar stor roll i de familjekonflikter som uppstår det nya landet.

2. Kvinnor – invandring - karriär

I artikeln *Invandrare sjuka av förlorad status*³¹ summeras en långtidsstudie som forskaren Sharareh Akhavan gjorde. Hon utförde intervjuer på en grupp iranska kvinnor som kom på 1980-talet till Sverige. Dessa studier pågick mellan 1996-2002. Kvinnorna hade redan vid ankomsten olika akademiska utbildningar (sjuksköterska, läkare, hygienist, etcetera), I Sverige fick de arbeta inom vården, eller som städare, kassörska eller gick som arbetslösa.

Enligt Akhavan har dessa kvinnor gått igenom en *diskvalificeringsprocess*, som innebär att de hade gått från en högutbildad och respekterad position till en position med låga krav eller inga krav alls på utbildning. Detta medförde att kvinnornas hälsa försämrades väsentligt beroende på förlorad status.

Akhavans studier visar på att "det i genomsnitt tar tio år" att man tar tillbaka den position man hade i hemlandet. Några av dessa kvinnor läste om sina utbildningar, och vid uppföljningsintervjun visade någorlunda förbättrad hälsa.

Akhavan kom till slutsatsen att det var två faktorer som påverkade kvinnornas hälsa: arbetslivet och den psykosociala arbetsmiljön på jobbet. Dock vanan att kämpa gav dem kraften att studera på nytt.

I slutet av artikeln är forskaren kritisk mot trenden som finns inom landet om att invandrare inte betraktas som arbetskraft med resurser utan de ses som arbetskraft för dåligt betalda arbeten.

3. Konstruktionen av invandrarkvinnan

Botolfsson & Cornvik³² två socionomstuderande från Stockholms Universitet skriver sitt examensarbete med titeln: *Talet om invandrarkvinnan i svensk dagspress*. De undersöker och analyserar diskursen om invandrarkvinnan i tidningen, mer specifikt i dagspressen. För detta samlar de in data från 63 artiklar som publicerades i 4 olika dags/kvälls tidningar: Svenska Dagblad, Dagens Nyheter, Expressen och Aftonbladet. Materialet bearbetas genom diskursanalys med teoretiska avstamp i socialkonstruktivism och genusteori.

Resultatet visar att invandrarkvinnan skildras i samtliga artiklar med stereotypa karaktärsdrag, vars innebörd har ett negativ laddat värde: offer för olika strukturer. Enligt pressen ligger problemet i kvinnans etniska bakgrund.

Uppsatsens författare menar att det kan finnas en fara i det att media befäster dessa stereotyper. Med detta vidmakthåller media den redan

³¹ Akhavan, Shararek. (2002) *Invandrare sjuka av förlorad status*. Artikel från <http://www.suntliv.nu/AFATemplates/Page.aspx?id=10732>, hämtat 2008-01-14

³² Botolfsson, Sara & Cornvik, Anna-Karin (2007). *Talet om invandrarkvinnan i svensk dagspress*. C-uppsats framlagt vid Stockholms Universitet vårtermin 2007 <http://www.diva-portal.org/su/abstract.xsql?dbid=7010> hämtat 2007-10-23

stigmatiserande bilden av invandrarkvinnan. Detta medför negativa konsekvenser för invandrarkvinnans inflytande och delaktighet i det svenska samhället. Media legitimerar majoritetssamhällets stereotyper på diskursen invandrarkvinnan. På det viset skapas "sanningar" som missgynnar kvinnor med en annan etnisk bakgrund.

En annan forskningsansats som jag anser vara relevant för min uppsats handlar det om hur diskursen "lågutbildade invandrarkvinnor" blir en socialkonstruerad problematik. Det är socionomstudenten Therese Bergstedt som väljer att skriva om detta ämne i sitt examensarbete.³³

Bergstedts syfte med sin uppsats är att se diskursens uppkomst och konsekvenser. I uppsatsen tar författaren sin utgångspunkt i att dessa kvinnor tillhör en redan stigmatiserad (marginaliserad, osynliggjord, problembärare) grupp i samhället. Hon är speciellt intresserad att utforska om de olika åtgärder, särskild på arbetsmarknaden, bidrar till att kvinnornas positioner i samhället/arbetsmarknaden försvagas eller förstärks.

För att samla in data utför hon semistrukturerade djupintervjuer med en grupp av fem svenska kvinnor som jobbar inom kommunen med integrationsåtgärder.

Resultaten som Bergstedt kommer fram till är att intervjupersonerna talar om den lågutbildade invandrarkvinnan mer som en "belastning" än som en resurs för samhället. De blir konstruerade som "ett problem" och därmed får egenskaper som "problembärare". Detta tolkar Bergstedt som att problematiken läggs på individen i stället samhället. På det viset, menar författaren, försvagas kvinnornas positioner i samhället och på arbetsmarknaden. De intervjuade personerna som jobbade med integrationsåtgärder och hade olika högre positioner inom respektive verksamheter, "stjälppte" istället att hjälpa de lågutbildade invandrarkvinnorna.

4. Kvinnor – invandring – arbetsmarknad

I grund handlar arbete om att erhålla medel till överlevnad. Jag menar med detta att agera för att försörja sig själv och sina barn. I början av 1990-talet mottog länderna i Västeuropa det hittills mest omfattade inflödet av internationella invandrare. 1992 invandrade 1,5 miljoner individer lagligt till Västeuropa, varav 1,2 miljoner var anhöriga eller arbetskraftinvandrare (OECD, 2000).

I relation till den totala befolkningen, har Sverige ett invandringsflöde som ligger på en medelnivå i jämförelse med andra europeiska länder. Mellan 1990 och 1998 motsvarade inflödet till Schweiz 1 % av den befintliga befolkningen och i Tyskland, som är det främsta västeuropeiska invandringslandet, 0,7 %. Sveriges genomsnittliga inflöde per år uppgick till ca 0,35 % av totalbefolkningen och än mindre var inflödet till Storbritannien, Frankrike (OECD, 2000). Enligt samma källa, uppgick invandrarbefolkningen i EU 1996 till 22,4 miljoner, varav 5 miljoner var europeiska medborgare, ca 3 miljoner invandrade från Central-

³³ Bergstedt, Therese (2001). *Konstruktionen av ett "problem" – en analys av diskursen om "lågutbildade invandrarkvinnor"*. C- uppsats framlagt vid Lunds Universitet hösttermin 2001 <http://www.uppsastse.se/uppsats/eflb7145d5> hämtat 2008 – 01- 15

och Östeuropa (främst forna Jugoslavien) och ca 5 miljoner från Tunisien, Marocko, Algeriet och Mellanöstern. Därtill kommer de miljoner som har naturaliserad.

Under efterkrigstiden har varit två centrala mål för den ekonomiska politiken: full sysselsättning och jämn inkomstfördelning. Detta betyder på nationell nivå att hög sysselsättning är en resurs för att erhålla en stor nationalprodukt, vilken är grunden för den materiella välfärden. En stor nationalprodukt underlättar att nå de fördelningspolitiska målen. På individnivå är tillgång till ett arbete av centralt betydelse för individens välfärd. Som jag redan nämnde ovan, erhåller individen genom arbete sin försörjning. En ojämn fördelning av sysselsättning i befolkningen bidrar till en ojämn fördelning av inkomster.

Målsättningarna kan kopplas till frågan om invandrarnas villkor på svensk arbetsmarknad. Av olika politiska dokument om invandring och integration som producerats sedan lång tid framgår att invandrare bör ta del av nämnda målsättningarna som infödda svenskar. Det handlar om olika formuleringar som har varit återkommande i, exempelvis SOU 1996: 55, Regeringens proposition [1995/1996: 222], Regeringens direktiv [2000:57].

Med denna bakgrund kan vara av intresse att granska invandrarnas position på arbetsmarknaden under efterkrigstiden jämfört med infödda. En sådan jämförelse kan göras på olika sätt. Ändå två enkla mått avseende arbetsmarknaden för en befolkningsgrupp säger något väsentligt. Det ena måttet avser nivån på sysselsättningsgraden, det andra måttet avser nivån på arbetsinkomst. Arbetsmarknaden för en befolkningsgrupp är naturligtvis mer mångdimensionell än enbart dessa två måtten. Jag måste göra en begränsning, gällande denna ansats. I fortsättning kommer jag att redovisa två kvantitativa studier som är relevanta för denna undersökning. Båda studier ingår i Statens offentliga utredningar (SOU).

Ur "Välfärd och arbete i arbetslöshetens årtionde" SOU 2001:53 kommer jag redovisa tidigare kvantitativ forskning relaterat till arbetslöshetens karaktär och effekter på individens levnadsförhållanden³⁴. Korpi & Stenberg (2001) visar att under perioden 1991 – 2000 drabbades nästan 40 % av befolkningen åtminstone någon gång under denna period. Det motsvarar ungefär 1 800 000 individer. Författarna är intresserade att se arbetslöshetens karaktär och fördelningen i befolkningen, samt hur arbetslösheten kan påverka befolkningens levnadsförhållanden. De vill få en djupare förståelse över dessa fenomen. För detta använder de sig av *longitudinell databas*. Detta innebär att forskarna följer i detalj och över tid (1991-200) befolkningens rörlighet på arbetsmarknaden.

De utgår från ett *resursperspektiv*, som betyder att levnadsförhållanden betraktas som resursstyrda. Det vill säga individens levnadsnivå definieras i termer som resurser och inte som dess behov. Samtidigt termen resurs är mer omfattande än bara ekonomiska tillgångar. Här ingår även hälsotillstånd och sociala tillgångar. Tyngdpunkten är att ju större resurser en person har desto mer kan hon styra sitt eget liv. Problematiken, enligt Korpi & Stenberg (2001) gällande arbetslöshet är inte bara att individen befinner sig i utkanten av arbetsmarknaden utan att hon även hamnar utanför samhället i en vidare mening.

³⁴ Korpi, Tomas & Stenberg, Sten-Åke (2001). Massarbetslöshetens Sverige – arbetslöshetens karaktär och effekter på individens levnadsförhållanden. I SOU 2001:53

Data insamlingen för denna studie härrör från två källor: intervju – och registerdata. Intervjudata är levnadsnivåundersökningar från 1991 och 2000 som genomfördes på ett representativt urval på ca 6 000 personer av den svenska befolkningen. Intervjuerna länkades sedan med månatliga registeruppgifter från AMS om arbetslöshet och deltagande i arbetsmarknadspolitiska åtgärder för hela perioden 1991-2000. Materialet analyseras i två led. I den första sammanfattas urvalets erfarenheter på arbetsmarknaden med hjälp av AMS registeruppgifter. I den andra används materialet som samlades vid intervjuerna. För att kunna studera förändringar i enskilda personers levnadsvillkor över tid, väljer forskarna (Korpi & Stenberg, 2001) att följa samma personer från 1991 till och med 2000. Dessa undersökningar kallas för *panelundersökningar*. Populationer består av personer som 1991 var mellan 24 och 55 år.

Vid sammanfattningen av AMS – registerdata framställs fem olika tillstånd: ej arbetslös, öppen (heltid) arbetslös, deltidsarbetslös, under utredning hos Arbetsförmedlingen och deltar i arbetsmarknadspolitisk åtgärd. Forskningsresultaten visar arbetslöshetens kumulativa utveckling under perioden 1992-1999³⁵ att i januari 1992 var 4 % öppet arbetslösa och den totala arbetslösheten³⁶ låg på 10 %. 1993 ökar den totala arbetslösheten till 20 % och 1995 har 30 % erfårit någon gång vad innebär att vara arbetslös. Efter 1995 avtar tillskottet av nya arbetslösa och i december 1999 har 34 % någon gång varit öppet arbetslösa och 38 % varit arbetslösa i någon form. Resultaten, enligt denna undersökning, visar att skillnaden mellan öppen arbetslöshet och total arbetslöshet inte är särskilt stor (5 %). Korpi och Stenberg (2001) visar också stora variationer avseende arbetslöshetens längd. Drygt en fjärde del har varit arbetslösa högst 6 månader. Dock den genomsnittliga arbetslöshetstiden är högre, 17 månader. När även övriga arbetslösa inkluderades då visades att en fjärdedel drabbades längre tid än fyra år och över hälften längre än hälften.

Korpi och Stenberg (2001) tar slutsatsen att de enskilda individernas erfarenheter kan avbildas som sekvenser av arbetslöshet och genom att gruppera dem kan de identifiera och klassificera arbetslöshetens olika former samt utnyttja dem för att analysera arbetslöshetens effekter på levnadsnivån. För att genomföra detta tar de hjälp av en statistisk metod som kallas *klusteranalys*. Syftet med metoden är att identifiera likartade men inte identiska grupper. För att analysen ska ge en mer korrekt bild använder Korpi & Stenberg (2001) åtta variabler för att sammanfatta individernas arbetslöshetserfarenheter under perioden 1992-1999. Fyra variabler mäter olika typer av arbetslöshet och fyra mäter det totala antalet månader i respektive tillstånd.

Resultaten visar att två tredjedelar av dem som 1991 var 24 till 55 år har aldrig varit arbetslösa under nittioalet³⁷. Korpi och Stenberg (2001) visar att bland de arbetslösa 29 % har varit "korttidsarbetslösa" (fyra månader i öppet arbetslöshet). "Lång öppen arbetslöshet" (16 %) betraktar Korpi och Stenberg (2001) gruppen som

³⁵ För att kunna bedöma hur individernas arbetsmarknadserfarenheter är relaterat till deras levnadsförhållanden begränsas observationerna i den första delen av analysen till den mellanliggande perioden 1992-1999

³⁶ här inkluderas även dem som var i åtgärd, under utredning, eller deltidsarbetslösa

³⁷ Den något större andelen än i den föregående beskrivningen av den kumulativa arbetslösheten beror på den snävare ålderintervallen

har varit arbetslös på heltid och under långa perioder, drygt två år. Resultaten, enligt Korpi & Stenberg (2001) visar att gruppen "lång återgårdsarbetslösa" och "varaktigt arbetslösa" har pendlat mellan öppen arbetslöshet och olika åtgärder.

Vidare ser Korpi & Stenberg att arbetslösheten har varit ojämnt fördelad. En tredjedel kom undan lindrigt. Med detta menar forskarna en kortare arbetslöshet det vill säga ungefär sex månader. Resten, två tredje delar hade en betydlig längre arbetslöshet, ca två till tre år. De "varaktigt arbetslösa" har varit utanför arbetsmarknaden i ungefär fem år. En annan aspekt som studiens resultat visar gäller gruppernas uppdelning efter kön, ålder, nationell bakgrund, socioekonomisk klass³⁸, region och sektor.

Resultaten tyder på att det var flera kvinnor än män som blev arbetslösa under nittiotalet. Männen riskera i större utsträckning att hamna i heltidsarbetslöshet medan en större kvinnor blir deltidsarbetslösa. Enligt könsfördelningen visades 75 % bland män vara varaktigt heltidsarbetslösa och 90 % av kvinnor varaktigt deltidsarbetslösa. När det gäller ålder de som tillhörde ålderintervallet 24 – 35 år riskerade mer (47 %) att bli arbetslösa än de i ålderintervallen 46 – 55 (22 %). Individer med utländsk härkomst var mer utsatta att hamna i varaktigt arbetslöshet. Korpi & Stenberg (2001) visar att utländsk bakgrund främst tycks försvåra möjligheterna att ta sig ur arbetslösheten. Arbetslösheten drabbar främst de ej facklärdas arbetarna (44 %). Resultaten tyder också enligt köns- och ålderfördelning, att en grupp av unga kvinnor med dålig utbildning (11 %) befinner sig i riskzon. Avseende sektor, är det individer i den privata sektorn som drabbas hårdast av arbetslösheten (37 %), medan i den offentliga sektor skulle 22 % bli arbetslösa någon gång.

Vidare i den andra delen av studien vill forskarna se hur befolkningens levnadsförhållanden påverkades av nittiotalets dramatiska förändringar på arbetsmarknaden gällande individernas hälsa och ekonomi. Här används regressionsansatser och analysen genomförs i tre steg: första steg gäller skillnaden mellan grupper sedan förändringen mellan intervjuerna inom gruppen och slutligen förändringen mellan intervjuer för de skilda grupperna. Syftet med dessa analyser är att se om utvecklingen skiljer sig åt för de olika grupperna. För att statistiskt säkerställa sambandet mellan arbetslöshet och levnadsnivå, kontrollerades dessa skillnader relaterade till kön, ålder, utländsk bakgrund, social klass och region. Resultaten visade att levnadsförhållandenas mest grundläggande aspekter var följande dimensioner: ekonomin, arbetsanställningens karaktär och den sociala positionen.

Korpi & Stenberg visar i denna studie att *den ekonomiska situationen generellt sett är sämre bland dem som varit arbetslösa än dem som inte varit arbetslösa. Lönerna* (gäller för 1991) var speciellt låga för två grupper: varaktigt arbetslösa och deltidsarbetslösa. Här är av vikt att poängtera att i båda gruppen ingick *många invandrare respektive kvinnor*. Vidare resultat tyder på förändringar avseende löneförändringar, mer konkret löneökningar. Om man utgår ifrån de reala bruttolönetimlönerna mellan 1991 och 2000, visar Korpi & Stenberg (2001) att de som inte hade varit arbetslösa haft en löneökning på 30 %, medan de

³⁸ Korpi & Stenberg kodifierar social klass i facklärdas arbetare, ej facklärdas arbetare, lägre kvalificerade tjänstemän, tjänstemän på mellan nivå och högre tjänstemän.

kortidsarbetslösa fick 28 % ökning och de med lång öppen arbetslöshet fick nöja sig med 16 %.

Vidare visar resultaten från samma studie att de arbetslösa redan i utgångsläget haft en sämre situation gällande kontantmarginaler³⁹ och problem med att klara löpande utgifter. 1991 var 30 % arbetslösa individer som inte haft kontantmarginaler, gentemot 18 % av dem som inte var arbetslösa men befann sig i samma situation. Vad det gällde att klara löpande utgifter var det år 2000 9 % bland dem som inte var arbetslösa jämfört med 32 % bland dem som var varaktigt arbetslösa. Det är av vikt att poängtera att dessa försämringar har skett utifrån en redan lägre position.

Vad det gällde anställningens karaktär och den sociala positionen har samma forskare mätt andelarna som haft ohälsosamma arbeten⁴⁰, som var överkvalificerade för sina arbetsuppgifter⁴¹ samt de intervjuades socioekonomiska position⁴². Studiens resultat visar att arbetslösa haft i större utsträckning ohälsosamma arbeten än icke arbetslösa. Trots att arbetslösa var både 1991 och 2000 i större uträkning överkvalificerade för sina arbetsuppgifter har deras socioekonomiska position varit lägre på arbetsmarknaden än de som inte varit arbetslösa. Efter 2000 förekommer en positiv förändring, som innebär att tidigare arbetslösas positioner blivit högre med tiden. Dock har upplevt samtliga grupper med lång arbetslöshet en relativ eftersläppning, enligt Korpi & Stenberg (2001). Annorlunda uttryckt detta innebär att arbetslösa som har fått nya jobb har halkat efter.

Vad det gäller arbetslösas hälsa, utsattes dem för depressioner och försämrad psykisk hälsa. Detta tyder på att arbetslösa som grupp betraktat har haft otvetydigt sämre hälsoutveckling än de som inte varit arbetslösa

Den andra utredningen SOU 2001: 54, ingår i "Ofärd i välfärd". Edin & Åslund (2001)⁴³ och vill belysa hur situationen på arbetsmarknaden var under nittiotalet för den utrikes födda svenska befolkningen. Denna studie tar avstamp i tidigare forskning (Lundborg 2000)⁴⁴ som har visat att nittiotalets kris drabbade både grupper med stark förankring på arbetsmarknaden och med svagare ställning. Enligt Edin & Åslund (2001) har i Sverige liksom i andra västländer *den utrikes födda befolkningen i genomsnitt lägre inkomster och sysselsättning än den infödda. Hur*

³⁹ Enligt Korpi & Stenberg definierades dessa utifrån frågan; "om du plötsligt hamnade i en situation där du på en vecka måste skaffa fram 10 000 kr skulle du kunna klara det?" Om svaret var nej, ansågs dessa individer sakna kontantmarginaler.

⁴⁰ Enligt Korpi och Stenberg arbeten där individen utsätts för gas, damm, rök alternativt har kontakt med giftiga ämnen

⁴¹ Kodifiering, enligt Korpi & Stenberg, för antal år individen gått i skolan: grundskolan fick värdet 0, 2-årig gymnasium fått värdet 1, 3-4årig gymnasium fått värdet 2, grundläggande universitetsutbildning fått värde 4 och övriga högre utbildningar fått värdet 5.

⁴² enligt Korpi & Stenberg, är den socioekonomiska indelningen en rangordning av positioner på arbetsmarknaden; denna är en ordinal rangordning, där exempelvis ej facklärd arbetare fått värdet 10, facklärd arbetare värdet 20, lägre tjänstemän värdet 30, tjänstemän på mellannivå värdet 40 och högre tjänstemän och akademiker värdet 50.

⁴³ Edin, Per-Anders/ Åslund, Olof (2001). *Invandrarerna på 1990-talets arbetsmarknad*. I SOU 2001: 54, Kommittén Välfärdsbokslut, Stockholm.

⁴⁴ Lundborg, P., (2000). *Vilka förlorade jobbet under 1990-talet?*. I Fritzel, J. "Välfärdens förutsättningar. Arbetsmarknad, demografi och segregation, SOU 2000:37, Stockholm: Fritzes.

stora skillnaderna är beror på ursprungslandet, invandringstidpunkten och invandringsmotiven.

Studien är en longitudinell databas. Materialet kommer ifrån databasen LINDA som innehåller uppgifter om inkomsternas nivå som ett stort antal individer har. Fokuset i denna studie ligger på förvärvsinkomsternas nivå och utvecklingen under 1990-talet. Mer konkret som inkomstmått används arbetsinkomst⁴⁵ och data är för åren 1990-1999. I studien ingår personer mellan 24 och 64 år. Dessutom innehåller databasen ett stort antal individkaraktäristiska, exempelvis födelseland, invandringsår, kön, ålder, och utbildning.

För att genomföra denna undersökning delar in Edin & Åslund (2001) utrikes födda i tre grupper utifrån födelselandet, där de fokuserar på hela gruppen utrikes födda. De får fram tre gruppindelningar. Första gruppen består av individer som är födda i Norden, andra gruppen är individer födda i OECD länder och i tredje gruppen ingår individer som inte är födda i något OECD land. Urvalet delas upp efter kön, ålder, utbildning och invandringsår. Det empiriska materialet analyseras med regressionsmetoder där man analyserar olika invandrargrupper relativinkomst.

Resultaten visar att *utrikes födda i genomsnitt har lägre inkomster än gruppen med svenskfödda*. Det är tydligt också att Icke-OECD gruppen har lägst inkomster, medan invandrare från Norden och OECD-länder har jämförbara inkomster i genomsnitt. Lönerna sjunker till 1993-1994 för personer som invandrade från Norden och OECD- länder, medan för de som migrerade från icke-OECD länder fortsätter inkomst minskningen och når botten 1995. Nedgången för den gruppen är störst och sker ifrån en redan låg utgångsläge. *Kvinnor har generellt lägre inkomster än män. Anmärkningsvärt är att nordiska kvinnor har de högsta relativinkomsterna, medan nordiska män och OECD-invandrare av båda könen ligger något lägre.*

Slutsatsen är enligt indelningen efter ursprungsland och kön att inkomstmönstret för svenskfödda är relativt likartat för kvinnor och män. De stora skillnaderna finns mellan grupper av länder. Därmed blir befogat en fördjupad analys där Edin & Åslund (2001) gör en andra uppdelningar efter ålder, utbildningsnivå och invandringstidpunkt. Uppdelningen i länder grupper används även här.

Resultaten visar att det mest utmärkande draget är att i gruppen icke OECD-länder har lägre inkomster båda kvinnor och män. Avseende uppdelningar efter utbildning och ålder förklarar mycket lite av skillnaderna. Individer från länder utanför OECD har lägre inkomster än andra utrikes födda i samma utbildningskategori eller åldersgrupp. En möjlig förklaring kan vara att skillnaderna syns tydligare när man delar upp urvalet med avseende på invandringsperioden.

Vidare gör Edin & Åslund (2001) en fördjupad analys av inkomstutvecklingen, genom att titta på årsinkomsten som mått på en individens ställning på arbetsmarknaden. Deras underliggande antagande är att individegenskaper påverkar inkomsten för inrikes och utrikes födda på samma sätt. Tolkningen av skillnader, avseende språket i detta fall är en viktig fråga. Det är troligt att utrikes födda har sämre kunskaper i svenska språket än inrikes födda, vilket är en faktor som kan väntas ge lägre inkomster.

Edin & Åslunds (2001) empiriska strategi går ut på att estimerar inkomstekvationer för svenskfödda som en funktion av observationsår och några

⁴⁵ Enligt Edin & Åslund detta innebär inkomst av tjänster samt transfereringar vid bortfallinkomst exempelvis: sjukpenning och föräldrapenning, dock ej arbetslöshetskassa ersättning.

individvariabler: kön, ålder, civilstånd och utbildning. Sedan används det estimerade sambandet för att beräkna vilken inkomst den utrikes födda skulle ha om inkomstekvationen vore detsamma. *Resultatet visar att skillnaden i inkomst mellan infödda och en grupp av utrikes födda är en skillnad som inte förklaras av individvariablerna.* Därför forskarna fortsätter med att mäta andelen i en grupp och tidsperiod. De vill se om detta mått kan ge en viss grad av individens koppling till arbetsmarknaden. Resultaten visar att skillnader mellan grupperna är större när detta mått används. Slutsatsen är att *sysselsättningsförändringar är den stora förklaringen till minskningen av förvärvsinkomsterna.* Resultaten visar också att en stor skillnad i inkomster mellan infödda och utrikes födda förklaras av skillnaden i sysselsättning, det vill säga om individen överhuvudtaget arbetar eller inte.

Enligt denna studies tidigare analys fann Edin & Åslund (2001) att det inom ländergrupper fanns skillnader mellan grupper, särskilt i gruppen icke- OECD. Mönstret som framträder vid analysen av inkomstutveckling inom de tre olika grupperna (Norden, OECD-länder, icke OECD-länder) där Sverige är referensen, är detsamma. Det utmärkande draget är att *skillnader mellan individer som migrerade från icke OECD-länder är mycket större än vid analysen för individvariabler.* Sent anlända individer har en svagare ställning på arbetsmarknaden under 1990-talet. Inkomstutvecklingen för nordiska invandrare, givet individegenskaper, var i stort sett jämt oavsett när de kom till Sverige (Edin/Åslund, 2001). Inkomsterna var likartade för gruppen OECD-länder, undantag dem som invandrade före 1970.

Vid vidare studier (Edin & Åslund, 2001) vill samma forskare få mer detaljerad information om situationen för enskilda grupper och indikationen om det finns ett representativt mönster i de mer aggregerade länderna. Därför väljer dem studera de tio länder som har flest individer i urvalet 1998.

Här visar resultaten att de tre nordiska länderna (Norge, Danmark, Finland), ligger tillsammans med OECD-landet Tyskland relativt likartad med svenskfödda. Individer födda i Chile och Polen har likartade inkomstnivåer. Under nittioalets första del gällde likadant för dem som kom från f.d. Jugoslavien, men flyktinginvandringen som kom senare under 1990-talet sänkte genomsnittinkomsten kraftigt. Individer från Iran, Irak har de lägsta nivåerna i inkomst. Situationen kan sägas vara sämst för dessa grupper givet deras förutsättningar i termer av utbildning (stor andel är högskoleutbildade).

Sammantaget visar Edin & Åslund (2001) i denna studie att det välkända faktum att invandrare som grupp betraktat har en utsatt situation på arbetsmarknaden och att denna försämrades kraftigt under 1990-talets lågkonjunktur. Det grundläggande tidsmönstret i inkomstutveckling är likartat för alla grupper, dock finns stora skillnader mellan olika invandrargrupper. Den grupp som har haft sämsta inkomstutvecklingen och att komma in på den svenska arbetsmarknaden är invandrare från länder utanför OECD. *Enligt denna studie, är de senaste femton årens flyktinginvandrare som får bära den tyngsta bördan av 1990-talskrisen.*

5. Kvinnor – invandring – flyktingskap/invandrarskap

Mulabdic (2004)⁴⁶ har undersökt hur fenomenet flyktingskap/invandarskap upplevdes av en grupp bosniska invandrarkvinnor som migrerade till Sverige som flyktingar. Samtliga respondenter är över 40 år och flydde under perioden 1993-1994. Mulabdic utgår i sin uppsats "Varifrån kommer du?" från fem kvinnors berättelse om livet som flykting i Sverige. Författaren är intresserad om kvinnornas egna upplevelser och tolkningar om fenomenet. För att samla in sina data, gör Mulabdic semistrukturerade intervjuer baserade på fyra olika teman: flykten, flyktingskapet, livet i Sverige och drömmar och framtidsplaner. Materialet analyseras ur en intersektionell perspektiv, där mixas socialpsykologi, kritisk feminism och symbolisk interaktion. Forskning ansatsen är induktiv och har en kvalitativ karaktär.

Studiens resultat pekar på att samtliga kvinnor *upplevde flyktingskapet med en stor sorg*. De tänker mycket över förlusten av sitt hemland, släktingar och vänner. Studien visade också på att kvinnornas tillvaro under denna period präglades av ensamhet, isolering, separation förlust, saknande. De fick bemöta främlingsfientlighet och utanförskap. Känslor av bitterhet och rotlöshet lämnade också sina spår. Enligt respondenternas utsagor denna period var psykisk påfrestande och hade svåra levnadsvillkor.

Resultaten visade också att *kvinnorna fick bemästra många svårigheter*. Dessa medförde många kriser avseende deras identitet, familjeliv, arbete. Exempelvis en faktor som ledde till många hinder var just rasistiska barriärer som användes i form av olika uteslutande mekanismer. Dessa mekanismer hindrade kvinnorna att integreras i det svenska livet inom områden såsom arbete, samhällsliv, umgänge. Kvinnorna lyfter fram i sina berättelser en struktur som rangordnar och skapar en klyfta mellan retorik och verklighet. Studien visar att kvinnornas bild om Sverige förändras med tiden. Till denna förändring bidrar faktum att de hade lärt sig svenska språket. Kvinnorna ser "verklighetsbilden" av Sverige, till skillnad den retoriska bilden som dem hade när de inte behärskade språket. Samtliga kvinnor poängterar svenska *språkets bärande effekt*. Detta anses vara inkörsporten till integration.

En viktig del av resultaten är respondenternas förhoppningar om att genom ett eget lönearbete skulle dem få möjlighet till personlig utveckling och utbildning. Gällande mötet, med det svenska samhället registrerade kvinnorna ytligheten och likgiltigheten i mellanmännsliga relationer. Studien visar att *kvinnorna kände sig utestängda beroende på åtskiljande markörer såsom "brytande svenska", kulturella värderingar, utseende*. Studiens resultat visade också att dessa markörer medförde skam känslor hos respondenter.

Mulabdic (2004) framför en skarp kritik mot tendens att uppfostra flyktingar och invandrare för att passa in i "den civiliserade västvärlden" där Sverige inkluderas också. Enligt henne, lyser det genom studien den *koloniala mentaliteten (etnocentrism och rasism)*. Det gäller mentaliteten att den "vilda ociviliserade flyktingen" ska uppfostras och disciplineras enligt "jantelagens normer".

⁴⁶ Mulabdic, Azra. (2004). *Varifrån kommer du?*. <http://dspace.mah.se:8080/items-by-author?author=Mulabdic%2C+Azra> hämtat 2008-05-16

4 Teoretiska perspektiv och begrepp

Larsson⁴⁷ hävdar att "begreppet teori brukar beskrivas som någon form av tankekonstruktion som är av betydelse i en forskningsprocess för att undersöka och förklara studerade fenomen".

I den här uppsatsen är det företräddelsevis ett socialkonstruktivistiskt perspektiv på berättelser. Fokuset ligger på en speciell form av berättelse: *livsberättelse*.⁴⁸ Genom att använda detta synsätt försöker jag få en djupare förståelse av det fenomenet som jag studerar: kvinnornas handlingsstrategier för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden och vad som varit betydelsefullt i denna process. Jag också kommer att använda mig av genus- och maktteori. Min argumentation är att genus produceras i berättelser och maktaspekter förekommer alltid i kommunikationen mellan människor.

4.1 Vetenskapsfilosofi/socialkonstruktivism

Det socialkonstruktivistiska perspektivet är en vetenskapsteoretisk och metodologisk hållning tillämpad till olika teorier och analys. Enligt Larsson⁴⁹ att se verkligheten som en social konstruktion är ett postmodern synsätt. Grundstenen är att nå kunskap genom att tänka på intervjuens språkliga dimension. Språket är ett kommunikationsmedel och dess roll är avgörande i det sociala skapandet. Genom språket förmedlar vi våra tankar vilka uttrycks via handlingar. Tanke systemet styr vår handling process, men även vår tolkning av världen. Genom samtal konstruerar människor sin verklighet och skapar sin världsbild.

Själva begreppet socialkonstruktivism är ett omstritt sådant. Det råder oenighet mellan företrädare för detta perspektiv. En del forskare hävdar att *allt* är en konstruktion av människans sätt att se världen. Andra hävdar att det är enbart en *liten del* av vår världsbild som är skapat/konstruerad av vår tänkande, medan den största delen har en biologisk grund.

Trots oenigheter, finns fyra huvudkriterier som håller samman forskarna från detta fält.

Det råder ingen objektiv forskning, utan all forskning är en tolkning. Detta innebär att forskare ska ha en kritisk hållning till kunskap som tas förgivet.⁵⁰

Människan uppfattar omvärlden på olika sätt beroende på det historiska och kulturella synsätt som hon är präglad av.⁵¹

Det finns en korrelation mellan kunskap och sociala processer, som betyder att kunskap skapas i sociala processer, och därmed konstrueras gemensamma sanningar

⁴⁷ Larsson, Sam/ Lilja, John/ Mannheimer, Katarina (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

⁴⁸ Johansson, Anna (2005). *Narrativ teori och metod- med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.

⁴⁹ se Bergstedt (2001)

⁵⁰ Burr, Vivien (1995). *An introduction to Social Constructionism*. London and New York: Routledge.

⁵¹ se Larsson. S m fl s 25

Det finns en korrelation mellan kunskap och social handling, som syftar på att de är oskiljaktiga, går "hand i hand".

I min uppsats ser jag kvinnornas berättelse som konstruktioner av deras verklighet. Jag försöker inte beskriva "någon sanning" utan hur kvinnorna själva uppfattar/konstruerar verkligheten. Kvinnorna konstruerar sina erfarenheter och "skapar mening" genom att berätta sina livsberättelser. Genom att tala om sina erfarenheter intar de olika positioner i berättelsen. Dessa positioner är inte statiska utan de förändras i en kontinuerlig process. Här anser jag relevant att påpeka läsaren att jag ser kvinnornas resa på svenska arbetsmarknaden även som en process.

Jag återgår till min utgångspunkt att kvinnorna konstruerar sina erfarenheter genom den narrativa strukturen som kallas livsberättelser. Fokuset i dessa berättelser är hur de skapat sig en position på arbetsmarknaden i Sverige. Ur socialkonstruktivistiskt synsätt innebär detta att kvinnorna förmedlar sina tankar genom språket. Den enskilda kvinnans tanke-system styr hennes handlingsprocess och hennes tolkning av världen.

Detta innebär, relaterat till min uppsats, att när kvinnornas tanke-system och därmed handlingsprocesser förändras sker en förändring även i deras positioner på den svenska arbetsmarknaden. Genom att de intar andra positioner förändras deras erfarenheter och därmed deras bilder av verkligheten. I den här processen sker en omformulering av verkligheten.

4.2 Genus

Genusteori betraktas som ett "paraplybegrepp". Detta innebär att begreppet samlar flera olika teorier, vars fokus ligger på de sociala och kulturella konstruktionerna av kvinnligt/manligt, under samma tak.

När vi diskuterar skillnader mellan kvinnor och män är de flesta vana att använda begreppet kön. Dock kön är en snävare definition av genus och därför dagens forskare vill gärna skilja på *kön och genus*, det vill säga det biologiska och det sociala könet.

Det *biologiska könet* har betydelse i vissa sammanhang. Således är ett otvetydigt faktum att det är kvinnor som föder barn och män har större muskelstyrka, men det *sociala könet eller genus* har en vida större betydelse än det biologiska könet.

Genus är en grundläggande faktor i det sociala sammanhanget och påverkar alla våra relationer. Enligt genusteorin har språket ett avgörande roll i genuskonstruktionen.⁵² Genus består av de förväntningar som samhället tillskriver könen och de förutsättningar som på det sättet ges vardera könet. Genus är mycket varierande. Det är stor skillnad mellan de förväntningar och förutsättningar som kvinnor och män har i Sverige eller i Indien, och det är stor skillnad mellan dagens kvinnor och kvinnan vid sekelskiftet.

Begreppet *genussystem*, myntades av antropologen Gayle Rubin.⁵³ För att förstå begreppet utgår hon från antropologen Lévi - Strauss tankegång att kön är

⁵² Gemzöe, Lena (2003). *Feminism*. Stockholm: Bilda förlag.

⁵³ se Burr (1995).

en kulturell konstruktion. I slutet på 1980- talet introduceras begreppet i Sverige av historiken Yvonne Hirdman.⁵⁴ Hirdman definierar genussystemet som den process som konstituerar den sociala organisationen, som ordnar könen. Hirdmans resonemang har kritiserats av Burr⁵⁵ för att den var statisk och entydigt.

Burr anser att Hirdman glömde bort historiska aspekter och interkulturella aspekter som kan ge stora variationer i genusordningen.

Det svenska begreppet genussystem utvecklas senare vidare av socialantropologen Britt- Marie Thurén. Thurén inför begreppen: *styrka, räckvidd, hierarki*, som hjälper till att genusordningen blir mer preciserad över tid och mellan kulturer. Hon utgår i sitt resonemang från sociologen R. Connells begrepp genusordning. Connell anser att genusordning är något som hör till både individen och samhället och består av en mängd delar i ständig förändring och interaktion. Enligt Connell, är kön en relationistisk kategori, som skapas som ett sätt att strukturera sociala handlingar. Hans tes är att kön konstrueras i mäns och kvinnors vardagspraktik i samspel med och reflexion över kulturella föreställningar och personliga erfarenheter.⁵⁶

Socialiseringen mot att leva upp till genusordning/genusförväntningar börjar redan vid barnets födsel, enligt Gemzöe. Med åren byggs upp, genom tillskrivningen av olika karaktärsdrag, en maktordning mellan könen.

I min uppsats kommer jag att se genus som det sociala könet. Detta betyder att i berättelser konstrueras normer kring det sociala könet. Konstruktionerna relateras till en genusordning/genusförväntningar⁵⁷. När kvinnorna blir medvetna om att sådana konstruktioner förekommer i arbetslivet, kommer de att ta ställning och skapa sig gynnsammare positioner på arbetsmarknaden. Genom att genusordningen förändras, kommer kvinnorna att skapa sig en annan bild av verkligheten.

4.3 Makt

Darvishpour⁵⁸ menar att begreppet makt kan förstås på olika sätt och gestaltar sig med skilda "ansikte" och uttrycksformer som: *känslor, handlingar eller kapital/resurser*. I fortsättning refererar han till Petersson⁵⁹ som skiljer mellan makt – vanmakt. Petersson förklarar *makt* som "möjligheten att åstadkomma ett önskat syfte, medan *vanmakt* innebär en klyfta mellan intentioner och resultat". Just det "misslyckade" resultatet ger en känsla av vanmakt som ligger i handlingsförklamation.

Men begreppet vanmakt kan också innebära tystnad eller passivitet, såsom lätt förekommer i tvångssituationer. Det är en annan definition på "makt" relaterat till sammanhanget vinnare- förlorare. Ur denna definition, som ges av Lukes⁶⁰ beskrivs "makt" som en handling. Där utövar en person sin makt över en annan person, trots dess motstånd. En förutsättning att nå dit man vill är att ha kunskap för

⁵⁴ Hirdman, Yvonne. (2001). *Genus – om det stabilas föränderliga former*. Lund: Liber.

⁵⁵ se Burr (1995)

⁵⁶ Hedin, Ulla –Carin/Månsson, Sven- Axel (200). *Kön och socialt arbete - en introduktion*. En artikel i tidskriften *Socialvetenskap* nr 1-2.

⁵⁷ Gemzöe, Lena (2003). *Feminism*. Stockholm: Bilda förlag

⁵⁸ Se Davishpour (2004)

⁵⁹ Petersson, Olof (1993). *Makt*. Stockholm: Fritzes förlag

⁶⁰ Lukes, Steven (1974). *Power a Radical View*. London: Macmillian Press.

att lägga upp strategier. Annorlunda uttryckt, kunskap är makt och brist på kunskap är maktlöshet.

Från en annan vinkel kan makt betraktas som en ömsesidig bytesrelation. Detta perspektiv har sitt ursprung i Walter Korpi⁶¹ maktteori. Enligt Korpi finns tre viktiga begrepp att tänka på gällande former av interaktion i en maktrelation: *öppen konflikt*, *byte*, och *exploatering*. Öppen konflikt och exploatering är motsatspar. Det innebär att interaktionen mellan parter sträcker sig från en ömsesidig bestraffning (öppen konflikt) till ömsesidigt belöning av varandra. Exploateringen är typen av interaktion där den ena parter bestraffas medan den andra belönas. Korpis tankekonstruktion kan kopplas till Richard Emersons⁶² "social exchange theory". Denna teori har sin utgångspunkt i tanken att olika former av beroendeförhållande skapar makt av olika intensitet mellan aktörer. Annorlunda uttryckt, den som är minst beroende har mest makt.

Vetenskapligt arbete om maktutövning handlar det om att belysa makten ur olika ansatser: endimensionell, tvådimensionell, tredimensionell.⁶³

Den endimensionella eller manifesta makten, handlar det om att ena parter är överlägsen den andra; här manifesteras öppna konflikter mellan parter, gällande beslutsfattande om avgörandefrågor.

Den tvådimensionella makten handlar det om en dold maktutövning. Makten utövas genom att sätta upp "barriärer" mot den som befinner sig i en mer beroende position. Genom att tillämpa dolda strategier undanhåller den "starke" aktören exempelvis olika informationer eller beslutfattning.

Det är Steven Lukes⁶⁴ som utvecklade teorin om *maktens tredje dimension*. Den handlar det om att makt kan utövas även genom *inflytande* (påverka, forma eller bestämma). Här är makten relaterat till olika intressen.

Genom denna metod sker maktutövning via ideologier och legitimitet. Maktmekanismerna osynliggörs genom att de maktlösa "accepterar" att deras föreställningar formats på de mäktigas villkor. Annorlunda uttryckt detta innebär att aktör A tilldelats rätten av beslutsfattande över aktör B.

Korpi kritiserar dessa tre maktansatser för att han anser dessa betrakta enbart aspekten utövande av makt. Enligt honom skulle man istället betona maktresurser. Det är dessa som ligger till grunden för maktutövning. Genom att man koncentrerar sig på maktresurser istället för maktutövning, kan man förklara båda maktutövning och dess dolda konsekvenser.

Det förhåller sig nämligen på det viset att aktörernas handlingsmöjligheter och förväntningar beror på fördelningen av maktresurser mellan dem. Om det finns stora skillnader i maktresurser mellan aktörer då förekommer förmodligen den exploatering formen av makt mellan dem.

Jag har beskrivit båda maktutövningsansatsen och maktresursansatsen så detaljerad för att jag anser att de kompletterar varandra och är relevanta teoretiska ansatser till mitt arbete.

⁶¹ Korpi, Walter (1987) "Maktens isberg under ytan" i Petersson Olof (red.) *Maktbegreppet*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

⁶² Emerson, Richard M. (1962) *Power – Dependence Relation*. Artikel American Sociological Review. Vol. 21, nr 1.

⁶³ se Svenning (2003), s 39.

⁶⁴ se Petersson (1993). 25

Med hjälp av maktresursansatsen kan hävdas att maktförhållandena hos mina respondenter karakteriseras av skillnader i fördelningen av maktresurser mellan dessa (respondenter) och olika rådande förhållanden i samhället. Detta innebär att så länge det uppstår stora skillnader mellan dessa två aktörer, kommer situationen att bestå oförändrat för den svage parten (respondenten).

När kvinnorna kommer att bli medvetna om sina resurser: mångfald med språk och utbildning, flexibilitet på arbetsmarknaden, då ökar sannolikheten för framgång hos dem. Genom att deras maktresurser ökar skapas det bättre förutsättningar för respondenter att utmana den dominerade aktören. Då finns möjligheten till att det uppstår öppna konflikter och kvinnorna får chansen att göra sin röst hörd.

5 Metod

5.1 Val av forskningsmetod

Studiens generella inriktning kan karaktäriseras som ett försök att ge ett inifrånperspektiv på åtta invandrarkvinnors livssituation inom ett specifikt område - arbete. För att genomföra undersökningen använder jag mig av ett induktivt arbetssätt. Det betyder att jag går från de empiriska data till teorin

Jag bestämde mig tidigt för att använda en kvalitativ metod, med motiveringen att jag vill ta reda på personliga uppfattningar kring det valda uppsatsämnet: kvinnornas tillvägagångssätt avseende deras positioner på den svenska arbetsmarknaden och vad som haft betydelse i denna process. Jag vill komma åt djupet och få en verklig förståelse för och kunskap kring de intervjuades situation. Den metod som diskuteras i uppsatsen är livsberättelseintervjuer där fokuset ligger på ett specifikt område – arbete.

5.2 Tillvägagångssätt

Mitt tillvägagångssätt var att söka efter information som inte var omedelbart synligt, exempelvis hur dessa åtta invandrar kvinnor handlade för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden och vad som haft betydelse i denna process. Det vill säga att jag sökte subjektiva data till grund för förståelse. För att få tillgång till de subjektiva data som eftersträvats har dataunderlaget samlats in med kvalitativa intervjuer.

Valet av metod hängde ihop med valet av intervjutyp. Allt forskningsarbete genomgår en process av tematisering och planering, enligt Kvale.⁶⁵ Om man utgår ifrån detta, visste jag redan i planeringsfasen av min undersökning att jag ville att intervjuerna ska ge rika och fylliga skildringar av problemet. Som jag såg det, var det viktigt att skapa utrymme för mina respondenter för att locka dem till berättande. Med ostrukturerade personliga intervjuer som hade en tematisk dimension, gav jag mina respondenter ett större utrymme. Efter det att jag formulerade teman –yrkesbana, strategier, aktörernas inflytande – som skulle täckas in och några inledande frågor, lämnade jag resten till berättaren att konstruera sin version.

Intervjuerna är uppsatsens enda empiriska material. Jag har således inte gjort någon kompletterande litteraturstudier utöver uppsatsens teoretiska grund. Då mina intervjuer handlade det om mer specifika livsberättelser, ansåg jag irrelevant att genomföra sonderande intervjuer.

Materialet till tidigare forskning samlades in genom olika böcker (se referenslista) och databaserna Libris, Gunda och Internet. Mina sökord var variationer såsom *invandrarkvinna AND media*, *kvinnor AND media*, *invand*kvinn**, *utlandsfödd AND kvinna*. Samtidigt använde jag mig av olika webbsidor (se referenslista).

⁶⁵ Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

5.3 Urval

5.3.1 Urvalskriterier

När man gör kvantitativa studier är ganska vanligt att man använder sig av ett obundet slumpmässigt *stickprov*, som representerar den grupp som man vill studera, beskriver S. Larsson.⁶⁶

Eftersom jag har valt att göra en kvalitativ intervjustudie, lämnade jag inte åt slumpen urvalet av intervjupersoner. Jag har genomfört ett *ändamålsenligt urval*, enligt Hartman.⁶⁷ Jag har valt att erhålla en så homogen grupp som möjligt. Därför ställdes det vissa krav vid urvalet av intervjupersoner: de skulle vara födda i något östeuropeiskt land, migrerat till Sverige i vuxen ålder, vara etablerade i Sverige på en "högre" yrkesposition. Det jag eftersträvade vid valet av intervjupersoner var en förhållandevis jämn fördelning av högre utbildade invandrarkvinnor. Tanken med detta är att högre yrkespositioner ger någorlunda bättre positioner i samhället.

5.3.2 Urvalsgruppen

Att jag sökte intervjupersoner som hade migrerat till Sverige i vuxen ålder berodde på tankar kring migrationsprocessen/integrationsprocessen. Jag hade före uppsatsens start tankar om att fortsättningsfasen av migrationsprocessen som kallas integration skiljer sig mycket mellan vuxna, ungdomar, barn, beroende på vilken ålder denna påbörjas. Annorlunda formulerad, det har ett stort inflytande i vilken ålder man migrerat till ett annat land.

Anledningen till att jag valde enbart invandrarkvinnor är flera. Den ena är att denna grupp hör till en av mest osynliggjorda kategorierna i dagens Sverige. Den andra orsaken är att media förmedlar en "problematisk bild" av dessa kvinnor därför att de kommer från andra kulturer, såsom sociologen och genusforskaren Wuokko Knocke⁶⁸ hävdar.

Jag fick kontakt med mina respondenter på olika sätt. Fyra personer tillhör min bekantskapskrets och fyra personer rekryterades via bekantas bekanta, genom så kallade "snöbollsmetoden"⁶⁹. Mina respondenter migrerade till Sverige från fyra östeuropeiska länder: Bosnien, Estland, Polen, Rumänien. Sju intervjupersoner migrerade till Sverige på frivilliga grunder. Med detta menar jag att det råder en bred konsensus om att urvalsgruppen är den som jag vill studera.

Mitt val till trots ingår i denna studie en respondent som flydde från sitt hemland. Anledningen till att flytta till ett annat land påverkar individens migrationsprocess/integrationsprocess.⁷⁰ Jag var dock inte medveten att så var fallet förrän intervjun med kvinnan har bestämts. Henne valde jag ändå att ta med i min studie för att ansatsens huvudsyfte är att få kunskap och förståelse om sättet som urvalsgruppen skapar sina positioner på den svenska arbetsmarknaden och inte

⁶⁶ Larsson, Staffan. (1986). *Kvalitativ analys- exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur

⁶⁷ Hartman, Jan (2001). *Grundad teori: teorigenerering på empirisk grund*. Lund: Studentlitteratur

⁶⁸ Knocke, Wuokko (1991). *Invandrade kvinnor: vad är "problemet"?*. Kvinnovetenskaplig tidskrift nr 12, 1991

⁶⁹ "(...) man ber en lämplig person föreslå någon deltagare i hans eller hennes sociala nätverk (...) Dessa vänner kan i sin tur fråga fler deltagare om det behövs". (Larsson m fl., 2005: 174-175)

⁷⁰ se denna uppsats kap.1/1.1.3 migrationsprocessen, s 2

orsaker till migrationen. En annan anledning till denna val, var att kunna visa min respekt och tacksamhet för att kvinnan ville medverka i denna studie.

De intervjupersonerna som medverkar har förutom att de har motsvarat kriterierna i urvalsmodellen också ifråga om ålder, klass, etnicitet, civilstånd, antal barn liksom antal vistelse år i Sverige bildat ett mycket brett spektra. Dessa variationer har förekommit slumpmässigt. I urvalsgruppen har ingått kvinnor vars ålder varierar mellan 30 och 47, är gifta, sambo eller ensamstående. Medelålder i gruppen är 42. Kvinnorna lever i olika familjeförhållanden, tre är gifta, en separerad, två är sambo och två är ensamstående. En av kvinnor har inga barn medan övriga sju har ett eller två minderåriga barn. Det var endast två intervjupersoner som förmedlade att de tillhörde övre medelklass i sitt hemland. Det var också två andra intervjupersoner som tillhörde en etnisk minoritetsgrupp i sitt hemland.

Alla har hög utbildningsnivå och höga positioner på den svenska arbetsmarknaden. Utbildningen har de skaffat sig på olika sätt. Tre kvinnor hade redan vid migrationen hög formell utbildning. En annan utbildades via interna utbildningar av sin arbetsgivare i Sverige. De övriga fyra har erfarenheter av studier på universitet från Sverige.

För att olika erfarenheter skulle finnas med behövdes också en spridning avseende antal år som respondenterna har bott/vistats i Sverige. I det insamlade materialet framkom att de medverkande kvinnorna har bott från 8 till 20 år i Sverige. Dock måste det poängteras att merparten, detta fall sex personer, har bott över 15 år i Sverige. Antal år som personen har bott i ett nytt land kan påverka dess integration i det nya samhället. Respondenterna jobbar inom tre arbetsområden: industri, socialt arbete, vård. Merparten jobbar som tjänstemän, två har ledarpositioner.

Jag har mött respondenterna i högst varierande skedde i deras levnadsprocess. Bakom denna grovt skisserade presentationer döljer sig modiga och målmedvetna, ambitiösa och driftiga kvinnor med komplexa livssituationer. Deras skilda livsöden och erfarenheter är unika och signifikanta just för dem.

5.3.3 Faror med styrt urval

Eftersom jag styrde mitt urval strategiskt såg jag svagheterna, som uppstod, mycket tydligt. Det kan finnas en svaghet i att respondenterna rekryteras genom för mig personliga kontakter. Det ligger implicit i orden "personliga kontakter" att de fyra intervjupersonerna som ingick i denna urvalspopulation, var av mig kända personer.

Bekantskapen med dem skedde i olika sammanhang (studier, arbete, fritid) och i olika faser av livet. Umgänget mellan oss har skett sporadiskt. Samtalen mellan mig och dem hade en mer vardagskaraktär, då fokuset var riktad på gemensamma och aktuella intresseområden, exempelvis studier, arbete. Det är av vikt att påpeka att jag hade sedan tidigare undersökningen några kunskaper om dessa personers livserfarenheter. Dock skapade dessa kunskaper inte en helhetsbild över deras liv. Bilderna gestaltade enstaka tids- och rumsrelaterade händelser vilka kan framställas i form av sekvenser ur kvinnornas liv. Även kontakten och relationen mellan oss varierade periodvis i intensitet och frekvens.

En annan risk som kan förekomma är att respondenterna ingår i varandras umgängeskrets och förberetts mentalt inför intervjutillfället.

Johannessen/Tufte⁷¹ menar att detta kan påverka resultatet av undersökningen, med förutsättning att respondenterna kommunicerar sinsemellan varandra innan intervjutillfällena.

Med utgångspunkt att min studie grundar sig på livsberättelser blir följande fråga befogad: skulle respondenterna känna sig tryggare och ha högre förtroenden till en "icke bekant" intervjuare? Frågan går inte besvaras med ett enkelt ja eller nej, beroende på dess komplexa kontext.

5.4 Intervjuerna

Jag har valt att göra en kvalitativ studie då det bäst tillämpar sig för syftet med denna uppsats. Denna metod innebär att jag som forskare försöker sätta mig i den undersöktes situation och se världen utifrån dennes perspektiv. Detta har jag valt att göra genom intervjuer. Enligt Kvale⁷² kommer forskaren genom detta arbetssätt närmare respondenten och kan lättare förstå dess situation.

Min avsikt med intervjuerna var att samla in underlag för att ta reda på åtta invandrarkvinnors tillvägagångssätt att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden. Samtidigt vill jag utforska vad som är betydelsefullt för dem i denna process. För att samla in data till denna uppsats har jag funnit mest relevant att tala med invandrarkvinnor som är idag etablerade och har "högre" position på arbetsmarknaden.

Enligt Johansson⁷³ har forskaren ett stort ansvar att ge intervjuprocessen en ram och att placera intervjusituationen i tid och rum. Jag har valt att genomföra åtta intervjuer för att få ett tillräckligt stort underlag att arbeta med, dock inte för stort.

Jag har träffat varje person vid ett tillfälle, under en timme. Innanför intervjutillfällena skrev jag ett brev via e-post till varje person. Genom detta tackade jag kvinnan för att hon vill ta sig tid för deltagande och förklarade syftet och teman till denna uppsats. Då jag ville förbereda min respondent för intervjun skickade jag också bifogat det formella samtycket (se bilaga1) som jag behövde för att kunna genomföra mina intervjuer. De intervjuade själv valde plats för intervjun; vi möttes på olika "hemmaplan". Motivet för intervjuplats varierade, då några önskade sig bli intervjuade i en trevlig och ostörd miljö, dock inte på sitt hemmaplan. Därmed jag som forskare, av bekvämlighet och tidsbrist, ställde till förfogande vid fyra tillfällen mitt eget hem. Andra fyra intervjutillfällen ägde rum på respondenternas arbetsplats.

Trots att intervjuplatsen varierade kan jag inte säga att några fungerade bättre än andra. Däremot anser jag att det faktum att kvinnorna fick själva avgöra platsen skapade gynnsamma berättande miljöer.

Inför intervjun informerade jag respondenterna att det insamlade materialet kommer behandlas konfidentiellt, att det fanns möjlighet till anonymitet, och att medverkan är frivilligt och kan avbrytas om så önskas. Samtliga intervjuer har skett på svenska, spelades in på mp3-spelare och jag var ensam intervjuare Jag

⁷¹ Johannessen, Asbjörn/Tufte, Per Arne (2003). *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber Ab

⁷² se Larsson.S m fl (2005) s 245

⁷³ se Larsson S m fl (2005), s 248

började mina intervjuer med inledningsfrågor, för att skapa en god stämning och en trevlig och avslappnande miljö. Efter detta överlämnade jag berättandet till mina respondenter. Om jag märkte att det förekom utvikande från ämnet, avbröt jag min respondent genom att ställa klarifierande frågor ”hur tänker du ...” ”vad menar du med...”

Jag hoppas på att respondenterna upplevde dessa intervjuer spännande och som en positiv och berikande erfarenhet.

5.5 Etiska övervägande

I studien har följts genomgående forskningsetiska principer som inom humanistiska och samhällsvetenskaplig forskning är antagna av Vetenskapsrådet⁷⁴. Dessa principer kännetecknas av fyra huvudregler: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Redan vid första kontakten informerade jag mina respondenter om studiens syfte, deras uppgift i studien och villkoren som gäller vid medverkan. För att inhämta samtycke från respondenter har jag även författat ett dokument⁷⁵ som de fick ta del av och underteckna för allas trygghet. De fick även behålla ett exemplar utav detta. Medverkan i studien var frivilligt och den genomfördes först efter medgivande. Det kunde avbrytas om så önskades. Jag upplyste dem också om att deras riktiga namn kommer att aidentifieras och istället jag kommer att använda mig av fingerade sådana.

Jag informerade kvinnorna även om *konfidentialitetskravet* som innebär att det insamlade materialet ska användas endast i uttalat syfte och bevaras så att inga obehöriga kan komma åt det. Jag fick ta hänsyn till denna regel vid flera tillfällen under forskningsprocessen: vid transkriptionen av intervjuer, analysen, resultaten. Redan vid transkriptionen, var jag noga med att dölja detaljer beträffande respondenternas identitet som exempelvis demografiska data, arbetsplats, yrkesbefattning etcetera för att skydda dem. Därmed håller jag i största möjliga utsträckning mitt löfte om anonymitet. Det är en forskningsetisk princip som följs uppsatsen igenom, därför mina respondenter presenteras med följande fingerade namn: Agnes, Cora, Ella, Lydia, Nadia, Nina, Silvia och Vian.

De angivna citat kan förekomma med språkliga justeringar i syftet att öka läsbarheten, som Kvale⁷⁶ uttrycker. Men även för att läsaren inte ska fastna vid hur saker sägs utan fokusera istället på vad som sägs. Jag vill också understryka att analysen - tolkningar och eventuella feltolkningar – bär jag ensam ansvaret för.

5.6 Förförståelse

Ahlberg⁷⁷ menar att forskaren bör vara medveten om sin förförståelse och tidigare erfarenheter som kan vara kopplade till forskningsområdet. Annorlunda

⁷⁴ *Forskningsetiska principer in om humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (dokument från Internet).<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>

⁷⁵ se bilaga ” Informerat samtycke”

⁷⁶ se Kvale (1997)

⁷⁷ Ahlberg, Karin (2004). Att skapa och transkribera en berättelse - en del av tolkningen. Ur boken av Skott, Carola (2004). *Berättelsens praktik och teori- en narrativ forskning i ett hermeneutiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur

uttryckt, jag var införstådd med att min bakgrund som invandrarkvinna från Östeuropa färgade mer eller mindre de livsberättelser som hade tillkommit i forskningssyfte. Samma författare påpekar att det är på gott och ont att forskaren har en personlig relation till forskningsämnet. Fördelen i mitt fall kan ligga i att jag har erfarenhet av respondenters erfarenhet och verklighet gällande resan på yrkesbanan. Då jag själv hade migrerat till Sverige i vuxenålder var inte alls svårt att tänka mig in i dessa kvinnors situation.

Detta har jag försökt att kompensera genom att använda öppna intervjuer och ge mina respondenter tid och utrymme för att generera kompletta livsberättelser. Min tanke med öppna intervjuer var att dessa lockar lättare till berättande.

Gilje och Grimen⁷⁸ menar att förförståelsen är föränderlig och den följer människans personliga utveckling. Enligt dem behöver förförståelsen inte uttryckas verbalt utan det är viktigt att forskaren har ett *medvetet och reflekterande förhållningssätt*. Detta betyder att forskaren ska ha vetskap under hela undersökningstiden att förförståelsen kan styra hennes/hans tolkningar.

Med dessa tankar som stödpelare har jag under hela studiens gång haft med mig medvetenheten att min förförståelse kan styra mina tolkningar.

5.7 Generaliserbarhet

Eftersom jag använt mig av en kvalitativ studie vill jag testa resultatet mot teorin genom att ge en bild av den verklighet som mina respondenter beskriver. Inom kvalitativ forskning tillämpas begreppen: *generaliserbarhet, validitet och reliabilitet* i former som är relevanta för intervjuforskning⁷⁹. Kvale hävdar att den kvalitativa forskaren i motsats till den kvantitativa forskaren ska ha en förnyad attityd till dessa begrepp. I sitt resonemang om generaliserbarhet refererar Kvale till Stakes⁸⁰ diskussioner avseende detta begrepp. Stake beskriver tre former av generalisering: *naturalistisk, statistisk och analytisk*.

Den naturalistiska generaliseringen grundar sig på personlig erfarenhet som består av en tyst/informell kunskap som utvecklas till förväntningar. När denna uttrycks i verbala former förvandlas till en mer explicit kunskap.

Den statistiska generaliseringen hämtar styrka från de slumpmässigt valda intervjupersonerna. Inom kvalitativ forskning väljs inte intervjupersonerna slumpmässigt utan oftast efter andra kriterier som ändamålsenligt, strategisk osv. Valet av respondenter i min studie har skett på ett styrt sätt. Detta medför att urvalet inte kan statistiskt generaliseras till populationen i sin helhet.

Däremot kan mina studier kopplas till den tredje formen av generalisering som Stake definierar som analytisk generalisering. Om jag länkar mina studier till tidigare forskning⁸¹ då anser jag att det finns stödande belegg till den tredje formen av generalisering det vill säga analytisk generalisering.

En fråga som ställs inom kvalitativ forskning lyder: vem har företräde att utföra denna generalisering? Forskare, läsare eller användare?

⁷⁸ Gilje, Nils/Grimen, Harald (1995). Samhällsvetenskapernas *förutsättningar*. Göteborg: Diadalso

⁷⁹ se Kvale (1997) s 209

⁸⁰ se Kvale (1997) s 210

⁸¹ se kap.3 Tidigare forskning, s 7-9

Inom vetenskapen argumenterar forskaren genom att framlägga relevanta tidigare studier för att den analytiska generaliseringen ska kunna genomföras.

Vidare, avseende mina studier hänvisar jag både läsare och användare till kapitel 3 "Tidigare forskning" för att bedöma om dessa tidigare studier är tillräckligt jämförbara för att utnyttjas som belägg.

5.8 Reliabilitet och validitet

Mitt syfte med denna studie är att beskriva ett visst fenomen och jag använder mig av ett induktivt arbetssätt. Enligt Widerberg⁸² skickligheten som intervjuare beror lika mycket på personliga egenskaper som inlärd och upptränad färdigheter. Det finns en risk med att inte ha möjligheten att bygga upp någon riktigt tillit vid ett intervjutillfälle.

Men jag har anledning att tro att genom att ge respondenterna möjligheten att uttrycka det som de avsett uttrycka via sina berättelser har kunnat höja studiens reliabilitet och validitet. Något annat som jag har gjort för att garantera reliabilitet och validitet är att sträva efter noga beskrivning, analys och tematisering av den insamlade materialet. Därmed kan läsaren få en tydlig bild av det undersökta fenomenet.

Kvale menar att inom kvalitativa studier är det intervjuaren som är själva forskningsverktyget. I mitt fall var inte jag en rutinerad intervjuare eftersom jag genomförde tidigare bara en liknande forskningsundersökning. Det var då jag skrev den vetenskapliga arbetet så kallad B-uppsats. Trots mina få erfarenheter, strävade jag att skapa en trygg och vänligt intervjumiljö. Jag strävade också efter att mina respondenter känner sig som "huvudaktörer" i intervjusituationen, genom att låta dem berätta ostört. Validitet handlar det om "välgrundade tolkningar" och har tre viktiga stödpelare: forskarens hantverksskicklighet, kommunikativ validitet och pragmatisk validitet.

Forskarens hantverksskicklighet innebär att forskaren "spelar djävulens advokat inför sina egna resultat" som Kvale uttrycker. Det syftar på att forskaren kontrollerar, ifrågasätter sina metoder, och resultatets trovärdighet, rimlighet och tillförlitlighet. Det gäller också att ställa olika frågor till intervjutexten som leder till skilda svar och därmed till olika tolkningar som: erfarenhetsmässigt, sanningssökande, symtomatisk. Validering handlar det också om teoretisering, alltså behövs teorier som kopplas till undersökningsämnet.

Kommunikativ validitet syftar på att kunskap testas i en dialog mellan forskare och intervjupersoner. I dialogen väcks frågor avseende kommunikationens hur, varför och vem. Den tredje pelaren pragmatisk validitet går längre än kommunikativ validitet och innebär det att tänkandet måste sättas i handling.

Forskningens reliabilitet betyder resultatens konsistens och är ofta kopplad i intervjuundersökningar till så kallade "ledande frågor". I mina studier, för att öka resultatens reliabilitet, ställde jag frågor enbart i början av intervjun eller när kvinnan utvek från ämnet. Jag lämnade ordet "fritt" till mina respondenter för att låta dem skapa sina berättelser. Min avsikt var att låta dessa livshistorier "fånga in" det som var intentionen med mina studier.

⁸² Widerberg, Karin (2002). *Kvalitativ forskning i praktik*. Lund: Studentlitteratur

5.9 Analysmetod

Jag använder mig av diskursanalys som metod för att analysera kvinnornas berättelser. Översatt till min ansats betyder detta att det är respondenternas utsagor i sig som är mitt studieobjekt och inte respondenterna såsom individer som säger detta. Jag söker efter förklaringar till varför en utsaga ser ut som den gör enbart "inom" diskursen. Rent konkret innebär det att jag analyserar under vilka omständigheter en utsaga kom till, vem respondenten är och vad respondenten säger men bara inom diskursen och beroende på diskursen. Börjesson & Palmblad⁸³ talar om detta som ett *inomdiskursivt förhållningssätt*. Jag anser att genom detta möjliggörs en annan undersökningsmetod till människors förklaring och tolkning av sin verklighet. Genom att använda denna analysmetod försöker jag få fram kunskap som är ny och annorlunda, utan att ha den intentionen att förminska de talande respondenterna.

Ett annat argument är att jag vill nå till kunskap genom berättelsernas språkliga dimension. Det kan vara sådant kunskap som är mer dold i sättet att tala. En enkel exemplifiering utifrån mitt material är när chefen använder subtila metoder i maktspråket. Han *undviker* att prata: med maktuttryck, som : "du är en av våra bästa produktionsarbetare, tänk inte på de att du jobbade som x (hög befattning) i hemlandet". Så genom att förstå det dolda talet som finns i båda diskurser och berättelser besvaras mina frågeställningar och kunskap produceras. Med detta menar jag att vi lär oss en del metoder som kan användas av invandrarkvinnor för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden. Annorlunda uttryckt, hur kvinnorna i denna studie "lyckats" inta en högre position på arbetsmarknaden.

Jag tänker i termer av diskurser för att förstå vad som sägs och hur det sägs i berättelsen. Widerberg (2002) definierar diskurser som en form av "metasamtal som omfattar strukturerade övertygelser, rationaliteten, logiker och kunskapsformer som *alla* i ett samhälle förhåller sig till då de fattar beslut, argumenterar och prioriterar; man positionerar sig och ger en bild av sig själv i förhållande till något eller någon just genom diskurser". Jag definierar diskurser som ett "visst" sätt att tala om något. Exempelvis respondenter talar i dikotomier⁸⁴ som möjligheter – hinder gällande Sverige och sina hemländer. En konnotation⁸⁵ är när respondenten pratar om Sverige genom att använda orden möjligheter, resurser.

Mina respondenter konstruerar sin verklighet genom språket, jag menar att språket "gör" något med kvinnornas värld. Språket blir en handling, en aktivitet, det representerar hur kvinnorna skapar sig en position på den svenska arbetsmarknaden. För att tolka kvinnornas positioner använder jag mig av diskurser. För att identifiera diskurser letar jag efter dikotomier och konnotationer som finns i de meningsbärande citaten

I min studie, kopplas detta till kvinnornas sätt att tala om positioner som de intar i sina berättelser. Mer konkret kvinnornas sätt att tala om vilka metoder de använder för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden och vad som haft betydelse i denna process.

⁸³ Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (2007). *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber AB

⁸⁴ ord med motsatta betydelse (min förklaring)

⁸⁵ ord med samma betydelse (min förklaring)

5.9.1 Genomförande

Jag formade varje berättelse till en mer lämplig analysform genom att producera en utskrift. Varje utskrift är en ordagrann samtalstranskription. Det har skett en viss modifikation från talspråk till en skriftspråk.⁸⁶

För att skriva ut inspelningen lyssnade jag av en mening, skrev, spolade tillbaka, lyssnade igen och skrev... Det var ett mycket tidskrävande arbete och det tog ca 2-3 timmar att transkribera en inspelad intervju. Genom denna metod fick jag en speciell känsla till mitt material, då jag hörde varje ord och uttryck. Således startades min tankeprocess gällande det fenomenet som jag ville studera.

Därefter läste jag en gång alla åtta utskrifter. Jag observerade att kvinnorna konstruerar sina erfarenheter och "skapar en mening" genom att berätta sina livsberättelser. Varje genomläsning gav mig nya infallsvinklar och skärpte analysen ytterligare.

I nästa läsning gjorde jag noteringar i marginalerna av varje utskrift. Samtidig underströk jag med olika färgade pennor vissa citat kring centrala och betydelsebärande företeelser/positioner. Därefter märkte jag att dessa företeelser förändras under kvinnans resa. Samtidigt observerade jag att genom att tala om sina erfarenheter intar kvinnorna olika positioner i berättelsen. Dessa positioner är inte statiska företeelser utan förändras i en kontinuerlig process. Denna process, enligt mitt sätt att tänka, är den resa som varje enskild kvinna "gör".

Jag konstaterade, vid samma läsning, att dessa företeelser/positioner knyts an till speciella situationer. Jag kommer att kalla dessa situationer signifikanta för att de är betydelsefulla situationer. De får dessa titlar "ankomsten till Sverige", "ute i arbetslivet", "SFI – svenska för invandrare", "studier i vuxenålder", "familjen - hjälper eller stjälper?"

Vidare läsning ledde till att jag kunde samla ihop dessa signifikanta situationer i större temaområden. Dessa områden är: *migration, språk, arbete, utbildning, familj*. Dessa temaområden ser jag som betydelsefulla/signifikanta⁸⁷ områden i kvinnornas beskrivning i sina försök att skapa en position på den svenska arbetsmarknaden. Jag observerade vid nästa läsning att kvinnorna förhåller sig till dessa signifikanta situationer på ett "visst sätt". Genom talet konstruerar hon sig själv och omgivningen relaterat till denna situation. Detta sker i diskurser.

Utifrån materialet analyserar jag de diskurser som används/tilldelas och gör att kvinnan uppfattas eller uppfattar sig själv ur perspektivet social konstruktivism. Detta innebär att:

Jag identifierar skillnader mellan diskurser genom att identifiera konnotationer och dikotomier i de meningsbärande citaten

De olika identifierade diskurserna (dominerande, förhandlade, oppositionella)⁸⁸ sätts i relation till varandra

Genom diskurser intar kvinnorna olika diskursiva positioner. Resultaten som framkommer efter analysen av dessa diskursiva positioner är att kvinnorna positionerar sig i enlighet med den dominerande diskursen.

⁸⁶ se Ahlberg (2004) s 81

⁸⁷ det är mitt sätt att tänka och definiera dem som "signifikanta"

⁸⁸ se Wikström (2007) s 96

Grundtanken i detta resonemang kommer ifrån Stuart Hall⁸⁹. Enligt Hall intar människor tre olika positioner i förhållande till ett budskap/diskurs: dominerande, förhandlade och oppositionella. Wikström⁹⁰ gör smärre modifikation i Halls modell och omformulerar dessa diskursiva positioner till: *antingen – eller, båda – och, varken – eller*. Wikströms modifierade modell anser jag passande för min ansats.

Uppsatsens resultat tolkas utifrån mina frågeställningar och ett social konstruktivistiskt perspektiv med stöd från de valda teorierna, makt och genus och dess begrepp. Jag kommer att tolka begreppet "makt" som handling eller kapital/resurser. Därmed kommer jag att använda följande begrepp: *makt, vanmakt, öppen konflikt, hinder, barriärer, möjligheter, resurser*. Såsom jag redan nämnde i teoridelen⁹¹ tolkar jag genus som det sociala könet alltså som en social konstruktion. Jag ser genuskonstruktionen som en handling mellan könen med syfte att skapa en genusordning på olika nivåer (samhälle, familj, individer emellan). I min uppsats kommer jag att använda följande begrepp: *styrka, räckvidd, hierarki*.

Sammantaget kan jag säga att mitt tillvägagångssätt i valet av analys är att kombinera empirinära och teorinära förhållningssätt. Genom att använda teoritriangulering (två teorier) ur en social konstruktivistiskt perspektiv och diskursanalys (analysform) kan jag få en mångsidig bild av fenomenet och samtidigt öka tolkningsrepertoaren.⁹²

På en konkret nivå handlar det om hur kvinnorna förhåller sig till dessa olika situationer genom att tala om dem och därmed konstruera sig själva och sin omgivning. På en teoretisk nivå handlar det om att:

Jag ser kvinnornas berättelser om sina försök att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden som beskrivningen av en process (processtänkande)

Mitt analytiska angreppssätt är socialkonstruktivism

Min analys utgörs av belysande nedslag i berättelserna om kvinnornas försök att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden.

⁸⁹ Stuart, Hall .Encoding/Decoding. i Hall red. Culture ,Media, Language (1980)

⁹⁰ Wikström, Hanna (2007) (O) möjliga positioner – familjer från Iran och postkoloniala reflektioner. Intellecta Docusys, Göteborg.

⁹¹ se kapitel 4. Teoretiska perspektiv och begrepp

⁹² se Larsson.S m fl (2005) s 112

6 Analys/Resultat

Agnes, Cora, Ella, Lydia, Nadia, Nina, Silvia och Vian är respondenterna i min studie. De har kommit olika långt på vägen till att skapa sina positioner i arbetslivet, men alla känner sig integrerade i det svenska samhället och på dess arbetsmarknad. Det som förenar dem är att alla har migrerat till Sverige i vuxenålder.

Jag börjar analysen av mitt material genom att vaska fram de diskurser som är kopplade till signifikanta temaområden: *migration, språk, arbete, utbildning, familj*. Från dessa temaområden analyserar jag olika signifikanta situationer på följande sätt:

temaområdet migration → situationen "ankomsten till Sverige"

temaområdet språk → situationen "SFI/Svenska För Invandrare"

temaområdet *arbete* → situationen "*ute i arbetslivet*"

temaområdet utbildning → situationen "studier i vuxen ålder"

temaområdet familj → situationen "partnern och anhöriga - hjälper eller stjälper?"

Dessa (situationer) benämningar är egna formuleringar. Jag skapade dem efter den noga genomläsningen av materialet. Det är så tänkt att exempelvis i situationen "*ankomsten till Sverige*" ingår alla åtta utsagor som kopplas till respektive situation. Utifrån detta analyserar jag de relevanta diskurserna.

Ankomsten till Sverige

När kvinnorna talar om ankomsten till Sverige talar de i följande kontexter:

mötet med det nya landet

motiven till att flytta

förhållanden mellan hemlandet och det nya landet.

Kvinnorna talar om första mötet med det nya landet i olika termer. Några beskriver detta som spännande, hoppfull, allt mycket bra, trygghet, mycket glädje runt omkring. Andra säger att mötet var svårt, väldig oroande, man visste inte vad som förväntas

Motiven till att flytta uttrycker kvinnorna genom skilda argumentationer. Några anger som anknytningsperson *min mor och hennes sambo, min sambo, jag gifte mig med en svensk man, min (utländske) man var här före mig*. Andra kvinnor beskriver sig som *helt ensam, kände inte någon, kom tillsammans med min man och vårt barn men vi kände inte någon*. I denna kontext accentueras även att det är *skillnad att komma eller att fly från sitt hemland*.

Beskrivningarna om Sverige härrör från kvinnornas föreställningar om detta. Merparten av respondenter är övertygade om att Sverige är som *ett land där man får chanser till ett bättre (ekonomiskt) liv inom kortare tid mycket bättre möjligheter än i hemlandet, där ensam kvinna kan klara sig utan att behöva stanna i ett dåligt förhållande, leva i öppna förhållanden där man bryter mot traditionella rolluppsdelningar inom familjen; ett land med otroliga möjligheter till utbildning, ett "kunskapsland", gratis språkundervisning, här är allt fint, blommor överallt, gatorna ser "annorlunda" ut än i hemlandet, med alla världens möjligheter, vill man hitta jobb så hittar man*.

Utöver dessa motsatta bilder finns respondenter som ser Sverige ur ett annat perspektiv. De talar om Sverige som *det var mycket svårt för man behärskar inte språket, lever enformigt liv utan kontakt med svenskarna*.

Erfarenheterna om hemlandet presenteras i en kontrastbild. I bilden gestaltas landet i Östeuropa med gråa och trista hus, där man räknar etniska minoriteter som främlingar fast man är född och uppväxt där, landet där man måste jobba hårt i många år för att komma någonstans i livet, ett land med ett "olycklig" kommunistisk system och traditionella rolluppdelningar i familjen.

Jag tolkar kvinnornas ovanstående berättelser som konstruktioner av deras erfarenheter relaterat till den signifikanta situationen "ankomsten till Sverige". Här ingår hur kvinnorna "gör sig själva" ("mötet med Sverige" och "motiven till migration) och hur de "gör" landet Sverige ("förhållanden mellan hemlandet och Sverige"). Bilden som de beskriver vid ankomsten är inte så okomplicerat som den kan ge intryck av. Kvinnorna konstruerar samtidigt både positiva och negativa bilder avseende första mötet med Sverige. Detta medför att deras förhållningssätt blir ambivalent. De intar *båda och* positioneringar. Ambivalensen tolkar jag som vanmakt, enligt Peterssons (1993) maktteori. Denna vanmakt kan vara resultatet på den handlingsförklaring som många invandrare kan känna vid migration. En annan tolkning till kvinnornas ambivalenta förhållningssätt kan vara ur genusteori.(Gemzöe,2003), såsom osäkerhet och försvagat egen styrka. Detta kan förekomma beroende på att kvinnorna inte vet vilka förväntningar som Sverige tillskriver könen.

Som läsaren redan vet⁹³ ryms såväl invandrarkvinnor som en flyktingkvinna i den här undersökningen, även om de flesta kan och bör räknas till kategorin invandrare. Här använder jag begreppet invandrare liktydigt med begreppet "utlandsfödd kvinna som flyttade frivillig" och flykting med "utlandsfödd kvinna som flyttade av tvång". Det ligger implicit i dikotomin frivilligt/tvång en maktaspekt som kvinnorna betonar i sina berättelser.

Vad som har varit slående vid analysen av diskurser tillhörande denna del, är att alla kvinnor "gör sig" till invandrare/flykting genom att upprätta skillnader i förhållande till den svenska kvinnan. Det uppstår överordnad/underordnad (svensk/invandrare) förhållanden mellan dessa två grupper av kvinnor. Enligt Korpis (1987) maktteori tolkar jag dessa som stora skillnader i fördelningen av maktresurser mellan två aktörer. Detta innebär att så länge maktpositionerna består kommer att vara oförändrat situationen för den svaga aktören. Motsatta maktpositioner tolkar jag också som minskade handlingsmöjligheter för den som är den svaga aktören (invandrarkvinnan).

Sverige och hemlandet konstruerar mina respondenter i stora kontrast bilder. Merparten av kvinnor förhåller sig till den dominerande diskursen om Sverige som "möjligheternas land". De intar här *antingen eller* positioner. Andra ser mer skeptisk på dessa möjligheter och beskriver landet Sverige genom en motsatt bild. Annorlunda uttryckt de förhåller sig till en *både och* position (förhandlade förhållningssätt).

Om jag översätter dessa bilder i min ansats kan se att kvinnorna fortsätter att konstruera sina erfarenheter genom att de intar positioner

⁹³ Se underrubrik 5.3.2

relaterade till den relevanta situationen. Maktaspekter förekommer även i dessa bildkonstruktioner. De syns tydligt i dikotomier som möjlighet/hinder som jag tolkar enligt Korpis (1987) teori innebär detta maktresurser och handlingsmöjligheter i Sverige och motsatta faktorer i hemlandet. Från genusteorin/genusordning/hierarkier ser kvinnorna Sverige som det jämställda landet. Kontrast bilden är hemlandet som består av ett samhälle där de traditionella könsfördelningarna uppstår. Sverige anses vara det landet "som ensam kvinna kan klara sig". Detta tolkar jag att kvinnan kan leva oberoende (maktaspekt) av en man och skapa sig ekonomisk trygghet genom egen styrka och försörjningsmöjligheter.

SFI/Svenska För Invandrare

Kvinnorna betraktar denna situation i dessa kontexter:

språkundervisningen (SFI – verksamheten som organisation)
språkinläringen (studier av svenska språket)

Gemensamt för kvinnornas berättelser, avseende denna signifikanta situation, är att alla har läst SFI/Svenska För Invandrare. Majoriteten av respondenterna uttrycker ett stort missnöje avseende den kommunala språkundervisningen SFI. Lydia, en av kvinnorna utvecklar denna tanke:

"Jag hade från hemlandet akademiskt utbildning, men på SFI fick jag läsa med folk som var nästan analfabeter. Detta gjorde det mycket svårare undervisningen för både elever och läraren. Läraren var tvungen att hålla en låg nivå på lektioner. Jag och några med liknande utbildning som jag hade redan olika skolvanor, medan de som var i motsatt situation visste inte ens vad grammatik är för någonting. Det var mycket svårt för att undervisningen inre var anpassad efter elevernas kunskapsnivåer och deras skolrutiner". (Lydia)

Ovanstående citat belyser tydligt hur en av respondenterna beskriver den kommunala verksamheten. Lydias beskrivning vittnar om en bitter kritik som SFI – fått utstå. Kritiken handlar om att organisationen bortser från elevernas tidigare studiebakgrund och utbildningsnivå. Detta medför negativa konsekvenser. Lärarens undervisningsmöjligheter begränsas och elevernas inlärningstakt av språket hindras. Trots dessa svårigheter, betonar de flesta av respondenterna att de ville och klarade språk studierna ganska fort.

Beträffande språkinläringen beskriver dem denna i motsatta termer som *svårt/lätt, problematiskt/utan problem*. Hälften av kvinnor var flerspråkiga sedan tidigare. De har beskrivit positivt sina språkstudier *det var inte alls svårt, gick mycket bra, hade inga problem* Den andra hälften av kvinnor som behärskade enbart modersmålet vid ankomsttiden till Sverige har beskrivit sina erfarenheter med ord som var negativ laddade. De beskriver språkinläringen som *mycket svårt, med svårt grammatik, tog tid att förstå ordföljden, språket var ett riktigt handikapp i början*.

Merparten av kvinnorna beskriver att de ville lära sig språket som ett nödvändigt ont för att *man måste kunna språket om man vill leva i Sverige*. Att de ville lära sig språket, enligt dem, var för att ha ett redskap för att klara sig i det nya samhället. De ville komma ut i arbetslivet, umgås med svensktalande personer och bygga upp relationer i det nya landet. Några berättar att de försökte påskynda inlärningsprocessen, genom att bedriva självstudier, eller/och läsa dubbelt. När

kvinnorna beskriver sina erfarenheter avseende språkinläringen, presenterar de även ett synsätt på sig själva. Nina en av respondenterna berättar om sig själv på följande sätt:

”Trots att jag läste svenska på olika nivåer, kände jag mig ändå hela tiden otillräckligt vad det gäller svenskan. Jag var rädd att prata för jag våga inte säga fel Jag tänkte hela tiden på hur och vad jag säger. Jag hade höga krav på mig själv. När jag kom till Sverige hade akademisk utbildning från hemlandet. Jag trodde att alla förväntade sig att jag skulle prata perfekt svenska och glömde det själv att jag började med detta språk från nollpunkten”. (Nina)

Citaten ovan, belyser respondentens tankesätt att bygga upp egna barriärer vid språkinläringen. Hon uppfattar sig själv som en person med höga krav och låg prestationsförmåga. I Ninas självbild förmedlas en känsla av handlingsförlamning, i form av tystnad. Detta tolkar jag enligt maktteorin (Korpi, 1987) som vanmakt. Den akademiska positionen som hon hade i hemlandet hindrar henne från att våga pröva sina nya kunskaper i svenska språket. En alternativ tolkning är att respondenten strävar efterlikna ”den äkta svenska kvinnan” en kvinna som pratar svenska språket utan brytningar och grammatiska fel.

Den dominerande diskursen på samhällsnivå är att det svenska språket är ett ganska svårt språk. Trots detta är den ”äkta” svenska kvinnan mycket duktigt på att tala sitt modersmål. I den dominerande diskursen avseende språket och dess utövare finns en tydlig ”hyllande”. Språket är svårt men dess utövare (exempelvis svensk kvinna) pratar detta oklanderligt. Jag tolkar respondenternas konstruktioner som positioneringar i enighet med den dominerande diskursen. De intar *antingen eller* positioner, enligt min tolkning.

När mina respondenter beskriver sina erfarenheter avseende svenska språkinläringen använder de dikotomier som lätt/svårt problematisk/inte problematisk. Min tolkning av dessa dikotomier är att kvinnorna konstruerar sina erfarenheter relaterade till språkstudier i två motsatta bilder. Respondenterna intar en *antingen eller* positioneringar gentemot den dominerande diskursen. De som behärskar flera främmande språk, tolkar jag som aktörer med språkresurser. Detta medför att deras möjligheter till att lära sig svenskan ökar snabbare. Konsekvensen blir att de får flera handlingsmöjligheter alltså mer styrka/makt. Det visar sig genom flera jobberbjudanden och ett utökat social nätverk. De gynnas även som medborgare genom större delaktighet i samhället. Ur ett maktperspektiv (Korpi, 1987) tolkar jag detta som förstärkt styrka i form av handlingskraft och självständighet. Min tolkning ur ett genusperspektiv innebär att deras räckvidd blir bredare. Detta hjälper dem senare i både personlig- och yrkesmässig utveckling.

Respondenterna som migrerade till Sverige med modersmålet som språkresurs, beskriver sina språkstudier som mycket jobbiga. Respondenterna presenterar sina erfarenheter genom att tala om hinder och barriärer. Dessa erfarenheter konstruerar respondenterna i sina berättelser genom att inta underordnade positioner gentemot den svenska kvinnan. Språksvårigheterna leder till att respondenterna utsätts för maktmekanismer som exkludering och isolering från umgängesliv och arbetsliv.

Denna barriär som hindrade dem i sin kommunikations process med svensktalande personer medför att de osynliggörs även som kvinnor, deras självbild försämras. På hemmaplan behöver de utmana genushierarkin. Jag tolkar som dessa

kvinnor behöver mycket styrka för att stå emot dessa maktstrukturer och traditionella könsroller.

Den dominerande diskursen beträffande institutioner/verksamheter som anordnar svenska språkundervisningar är menat att vara bra organisationer. Men enligt kvinnornas beskrivningar, stämmer inte detta tankesätt. Angående detta intar kvinnorna en motsatt position. Dock gentemot denna aktör beskriver sig respondenterna med vanmakt. Min tolkning är att invandrarkvinnorna som behöver lära sig det svenska språket måste "acceptera" att språkundervisningen formas på kommunens (den mäktigas) villkor. Här syns en tydlig maktutövning relaterat till de olika aktörers intressen (invandrarkvinnan och kommunen/staten). Här finns också en maktaspekt som jag tolkar utifrån genusordningen (Gemzöe, 2003). Mitt resonemang är att ju sämre språkkunskaper kvinnan har desto svagare blir hennes egen styrka (resurser). Detta innebär att hon kommer tvingas acceptera lågstatusyrken som exempelvis lokalvårdare, vårdbiträde. Hon kommer betraktas på arbetsmarknaden som billigt arbetskraft, och inordnas underordnade positioner.

Ute i arbetslivet samt studier i vuxen ålder

I merparten av respondenternas berättelser flätas dessa två signifikanta situationer ihop så mycket att jag bestämde mig för att analysera dem tillsammans. Respondenternas utsagor kopplade till dessa situationer sker i följande sammanhang:

- den raka genvägen
- den krokiga genvägen
- den krokiga senvägen

Kvinnorna som beskriver den raka vägen till den nuvarande positionen på arbetsmarknaden lägger tonvikten på att berätta sina erfarenheter som ganska positiva och utan termer som är laddade med negativt associerade ord. Kvinnorna talar först om studier på SF I- nivå. Senare förbättrades språket med ytterligare kunskaper. Nästa steg var att komplettera sin tidigare utländska gymnasiekompetens med svenska behörigheter. Därefter beskriver respondenterna ytterligare studieår på universitetsnivå som ledde raka vägen till arbete och en ganska hög position på den svenska arbetsmarknaden.

Dessa respondenter har varit studiemedel berättigade. Vid ekonomiskt bortfall, fick de söka sommarjobb för att försörja sig. Respondenterna beskriver syftet med utbildningen i positiva termer som *öppningen till bättre liv, högre status, folk betraktar en "annorlunda" om man har akademiska meriter, högre lön.*

Nära nog alla respondenter har sökt råd och stöd hos studievägledare eller/arbetsförmedlare. Respondenterna beskriver att de har bemötts väl vid myndighetskontakter. De berättar också att studievägledarna och arbetsförmedlarna var väl informerade. Dessa professionella personer hade en vägledande roll och hjälpte kvinnorna att orientera sig i utbildningsvalen och arbetsmöjligheterna som fanns.

I dessa utsagor talar kvinnan om sig själv som *målmedveten, prestationsinriktad, kämpare från början, nyfiken, självständig och stolt över sina resultat.* Jag tolkar detta som invandrarkvinnans bild om sig själv stämmer med den bild som samhället konstruerar om den "svenska" kvinnan. Annorlunda uttryckt, intar mina respondenter en position i enighet med den dominerande diskursen. Maktaspekten (Korpi, 1987) framkommer, enligt min tolkning, i att kvinnorna beskriver sig som aktörer med många resurser, stark egen styrka. Kvinnorna

beskriver att de bär sig själva (genusaspekt) och genom detta får dem styrka/makt att påverka sina liv. Genom att de får allt större inflyttande både privat och i samhället, konstruerar respondenterna sig som människor som utvecklas och växer.

Andra respondenter beskriver sina erfarenheter till utbildning och arbete genom den "den krokiga genvägen". Dessa respondenter beskriver att de har åstadkommit snabba resultat. Dock fick bemästra många svårigheter på vägen till att "lyckas". De gick så fort framåt beroende på att de *hela tiden pluggade och jobbade samt satsade på ett säkert kort som ska leda till arbete*. Kvinnornas beskrivningar av "säkert kort" handlar det om KY - utbildningar. De flesta beskriver KY - utbildningen som en snabb alternativ till att få en hög position på den svenska arbetsmarknaden. Merparten av respondenter kombinerade både arbete och utbildning som ett nödvändigt ont. Kvinnorna talar om sina erfarenheter avseende detta område (jobbstudier) såsom *jobbig period i mitt liv, med resignationen: vad skulle jag gjort, var tvungen att försörja mig, mycket slitsamt*. Med detta menar respondenterna att de har levat enligt ett "rutinerat schema": jobba – plugga – hemma – plugga - sova – jobba. Ett mycket robotaktigt liv, enligt mitt sätt att tänka.

Kvinnorna berättar att till något socialt liv fanns inga utrymmen. I jakten efter ett bra jobb var viktigt att som sökande skriva en meritförteckning "som sticker ut" för att arbetsgivaren rekryterar "just dem". Kvinnorna beskriver att för en början fick man söka okvalificerade och tunga jobb. Sedan fick man jobba sig uppåt. Dessa arbeten beskriver respondenterna med *högt tempo, i ackord, fysiskt tungt, ostimulerande, dåligt betalt*. Nadia, beskriver sina erfarenheter på följande sätt:

"Det var ett hårt rekryteringssystem för ett arbete som var okvalificerat; de sorterade oss i tre etapper så det gällde att skriva ett lockande cv så at man blir valt. Sedan skulle man tänka på vad och hur man prata på intervjun. De ville ha pålitlig men billig arbetskraft. Jag fick arbetet men det var så slitsamt och tungt att i första perioden kunde inte hålla något i mina händer, så förstörda dem var. Efter sex månader fick fast tjänst så det var mitt "säkra kort". Sedan efter utbildningen kunde jag utveckla mig vidare (Nadia)"

Citatet bekräftar hur Nadia konstruerar sin bild om en alternativ "möjlighet" för att uppnå en position i svenska arbetslivet. Hennes bild består av negativt laddade ord som *okvalificerat tungt, slitsamt, billig arbetskraft, förstörda händer*. Beskrivningen fortsätter med bilden om en arbetsgivare som vill ha *billig och pålitlig arbetskraft (kvinnor)*.

Kvinnornas beskrivningar av möten med chefer är motstridiga. De beskriver svenska cheferna som *hjälp samma, trevliga, förståndiga, behandlar alla som sin jämlike*. Chefen med asiatisk härkomst betraktas som en som *behandlar som han brukar göra med sina kvinnor i sitt hemland, där man förtrycker dem*.

Även i denna del av studien, finns ett synsätt som kvinnorna ser på sig själva. De beskriver sig som ambitiösa, vill komma från fattigdom, intelligenta, med respekt för sina förfäder, vill ha hög status och bra med pengar.

Jag tolkar kvinnornas berättelser som konstruktioner av sina erfarenheter relaterade till de signifikanta situationerna "studier i vuxen ålder och ute i arbetslivet". Dessa presenteras i en motsatt bild gentemot den dominanta diskursen (det "svenska" sättet att förstå och se på dessa situationer). Kvinnornas bild presenteras i negativt laddade ord. Maktaspekten (Korpi, 1987) enligt min tolkning, karaktäriseras av maktresurser mellan aktörer (invandrarkvinna-arbetsgivare). Genom att äga större maktresurser fråntar arbetsgivare invandrarkvinnans inflyttande över sin

arbetsposition. Han betraktar invandrarkvinnor som billiga arbetskrafter och inordnar dem i underordnade positioner. Dock, innebär inte detta att kvinnorna blir passiva offer utan de är aktiva agenter över sitt liv. Här finns även, enligt min tolkning en genusaspekt (Gemzöe,2003). Detta tydliggörs i den underordnade positionen att kvinnan "blir valt" av den manliga arbetsgivaren. Alltså kvinnan är den svaga aktören. Hon måste underordna sig den starke aktören (arbetsgivare) annars få hon inget jobb. Jag vill ändå poängtera att detta sker som ett medvetet och strategiskt val från den svage aktörens sida (invandrarkvinnan). Genom att acceptera en tillfällig underordnad position kommer hon på ett aktivt sätt att fortsätta vidare. Tids nog kommer hon att öka sina maktresurser, såsom språk, utbildning och ta ställning mot den starke aktören (arbetsgivaren).

Respondenterna konstruerar "svenska" chefer på ett positivt sätt medan "invandrar" chefer konstrueras på ett negativt sätt. Detta tolkar jag som att kvinnorna konstruerar cheferna i enighet med förväntningarna som finns i samhället. Kvinnorna placerar sina chefer i motsatta positioner. De konstruerar motsatta diskurser om dessa män exempelvis "den jämställde svensken" och "invandarmannen som förtryckaren". Kvinnorna tala på ett sätt som förväntas att tala om chefer med olika bakgrund ute i samhället. Detta framkommer sällan genom tydligt och direkt maktspråk. Snarare uttrycks i subtilare maktformer som antydningar, blickar, osynliggörande.

Ur en genusordning (Gemzöe,2003) tolkar jag som att kvinnorna konstruerar sig mer sedda och med mer makt/inflytande gentemot svenska chefer. Respondenterna uppfattar sig själva i förhållanden med sina chefer som har utländsk bakgrund som att bli bemötta som mer osynliga och obetydliga. De sist nämnda termer, obetydligt, osynligt, tolkar jag enligt Korpis (1987) maktteori som utan inflytande, utan egenmakt, värdelöst.

Det finns också en annan bild av kvinnorna. Det är deras självbild som jag tolkar som både enligt den dominerande diskursen och den motsatta. Detta innebär att kvinnorna intar en förhandlade position så kallat *både och*. Några beskrivningar stämmer med den dominerande diskursen, *ambitiös, intelligent*, medan andra kan tillhöra den motsatta diskursen, *vill ha pengar, status*. Enligt maktteorin Korpis, (1987) tolkar jag dessa termer som maktresurser konstruerade ur olika kulturella värderingssystem. Exempelvis "status" är ett begrepp som diskuteras på ett positivt sätt och öppet i länder från Östeuropa. Jag anser att det används även i Sverige men på ett dolt sätt. Det diskuteras inte öppet i Sverige om status, för att termen är laddat med negativ associerade ord: ärelysten, högfärdig.

Merparten av kvinnorna (över hälften) har inlett sitt arbetsliv med okvalificerade arbeten och har genomfört den krokiga senvägen. Här ingår kvinnor som har arbetat sig uppåt inom samma företag via interna utbildningar, har läst till en svensk högskoleexamen eller omvärderat sin högskoleutbildning från hemlandet.

Gemensamt för alla dessa kvinnor, enligt sina berättelser, är att alla behövde många år för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden. En annan gemensam faktor är att alla har både studerat och arbetat tills de uppnått den önskade (nuvarande) positionen i arbetslivet.

Dessa okvalificerade arbeten beskriver kvinnorna som mycket osäkra, gav ingen trygghet, man började längst ner på hierarkin även inom städbranschen för att andra som jobbat längre kom och kollade efter om jobbet blev ordentligt gjort. Kvinnornas beskrivningar om sig själva innehåller bilder där vissa ord förmedlar mindervärderingskänslor: underlägsen, förnedrad, underskattat.

I kommande citat beskriver Silvia sina erfarenheter:

”De ringde hela tiden angående det där ”allt – i allo” jobbet ville att jag går med detsamma, och det gjorde jag också. Men någon fast tjänst ville de inte erbjuda”.(Silvia)

Detta citat tyder på hur Silvia talar om arbetsgivaren som en som vill bestämma och ha arbetet utfört utan att ge henne en trygg tillvaro och stabil ekonomisk möjlighet. Här finns en klar maktaspekt såsom jag tolkar. Den svage aktören (invandrarkvinnan) har få handlingsutrymmen över sin situation. Hon blir dessutom förolämpad och förnedrad både som arbetskraft och som kvinna (ur genus aspekten) genom att någon går och kontrollerar det arbete som hon utförde. Dessa anser jag vara mycket starka maktmekanismer (exkludering, stigmatisering, marginalisering). Dessutom arbetsgivaren (maktutövare) framför inte direkt budskapet och ger möjligheter till kvinnan att kunna ta ansvaret för det utförda arbetet. Istället skickar andra ”budbärare” att kontrollera kvaliteten på hennes arbete. Detta är ett mycket subtilt maktutövande. Jag tolkar detta som en dubbelbestraffning, där dubbelheten består i att hon är kvinna och invandrare.

Flera andra respondenter berättar att under den första perioden i Sverige var de utan något socialt kontakt eller någon person som skulle vägleda i sökandet efter jobb. Några respondenter beskriver att de var helt ensamma. De saknade en person som skulle tala om vilka möjligheter som finns i Sverige. Deras erfarenheter avseende kontakter med myndigheter beskrivs som ”en förminskat bild av sig själva”. Några beskriver att när de ville ha jobb blev hänvisade till arbetsställen där deras landsmän jobbade. De uppfattade att exempelvis arbetsförmedlaren betraktade dem som en utlänning och allt som de hade som resurser från hemlandet blev bortsuddade. Andra respondenter beskriver att arbetsförmedlarna skickade dem till olika kurser och utbildningar utan att informera syftet med dessa.

Kvinnorna beskriver att efter det att de blev färdiga med SFI och hade okvalificerade arbeten, fortsatte de flesta att läsa till svenska behörigheter. En mycket jobbig tid följde för dessa respondenter, enligt deras berättelser. Efter många år med både studier och arbete på gymnasienivå sökte sig respondenterna vidare på olika högskolor.

Några berättar att under alla dessa år hade de även gått igenom arbetslöshet, sökt nytt jobb. Dock hade de aldrig get upp sitt mål: att ”bli någon” att komma ”någonstans i det nya landet, att komma på en position i arbetslivet, som ger trygghet till deras tillvaro och ger vidare utvecklingsmöjligheter i livet.

Kvinnorna berättar vidare att för att få en fast anställning på respektive arbetsplats fick de visa *intresse, engagemang och ”även lite extra utöver sina ordinarie arbetsuppgifter”*. Några kvinnor som jobbade inom produktionen som arbetare, ville gärna fortsätta utveckla sig vidare inom samma företag. För en början lyftes dem ur det monotona produktionsarbetet till kontorsarbete. Men de blev bara tidsbegränsad anställda. När tiden var ute skulle arbetsgivaren återplacera dem i produktionen. Följande citat beskriver hur Silvia gick tillväga:

”Det var alltid så i Sverige, jag både jobbade och läste. Vad skulle jag göra? Hur skulle jag annars försörja mig? Det var inte bara min mans ansvar familjen, vi skaffade det tillsammans. /.../ Jag frågade hela tiden visade intresse, utmanade dem med mina ständiga frågor. Jag trivdes där på kontoret det var en helt annan värld, trevliga arbetskamrater, stimulerande arbetsuppgifter, man kunde utveckla sig vidare. Men när anställningen gick ut, ville dem skicka mig tillbaka till

produktionen. Jag fick mardrömmar! Kunde inte sova på nätterna! Jag gick till chefen för att säga att jag INTE vill tillbaka. Vad är kraven för att stanna? Jag fick höra att jag måste läsa vidare på högskolan. Och det gjorde jag /.../ På förmiddagar studerade jag på kvällar jobbade jag. Det fanns ingen tid emellan, jag åt knappt någonting. På nätterna kunde inte sova tänkte bara på mina tentor, och prov. Äta och sova blev som en lyxvara för mig. Jag var som en bubbla kunde inte tänka allt gick på högvarv, fungerade som en robot (Silvia)".

Här är ett nytt exempel på hur arbetsgivaren utnyttjar sin maktposition mot invandrarkvinnor. Respondenterna som var i sådana situationer utmanade arbetsgivaren (handlingsstrategi) genom att vägra acceptera deras nedlåtande och undervärderande behandlingssätt. Istället skaffade kvinnorna informationer om kraven(handlingsstrategi) för att kunna behålla positionen inom den stimulerande arbetsmiljön. Villkoren var att kvinnorna har akademiska meriter. Kvinnorna accepterade villkoren och skaffade sig den lämpliga utbildningen(handlingsstrategi) För att inte förlora kontakten med sina arbetsplatser och den ekonomiska tryggheten jobbade dem samtidigt (handlingsstrategi) För att åstadkomma det önskade resultatet (en position på den svenska arbetsmarknaden) behövde kvinnorna använda igen den jobbiga dubbelstrategin: studera och jobba (handlingsstrategi)

En annan respondent beskriver att hennes svenska arbetskamrater behandlade henne med *nedvärderande attityder, främlingsfientlighet, var medvetet otrevliga* när de fick höra att hon blev befördrat till en ledarposition. Hon tillägger att detta medförde svåra perioder för henne på företaget. Hon menar att hon hade många svårigheter med dem för den positionen som hon intog på företaget. Hon beskriver att arbetskamraterna ville förhindra henne i vissa situationer för att utlösa konflikter och kunna bevisa att hon inte är lämplig i ledar position (maktaspekt) I nästa citat berättar Ella om sina erfarenheter om jobbomöjligheter och samhällets konstruktion av bilden på invandrarkvinnan:

"Jag kan bara säga att under alla studieår kände jag en ständig osäkerhet när jag ställde mig frågan: kommer jag att kunna få ett jobb? Hur ska det gå till detta? Det var en massa undrande fram och tillbaka. Jag blev mycket nedstämd, särskilt för att jag inte trodde att jag får något jobb efter alla dessa studier. Alla dessa år var så jobbiga att jag inte kunde se ljuset. Alla mina studiekamrater såg ljuset. Men inte jag! Dessa tankar blev ännu mörkare när jag såg vilken bild förmedlades om ensamma invandrar kvinnor ute i det svenska samhället: att de har inga chanser att få något jobb utan utbildning. Jag kom faktiskt till en punkt att jag ville ge upp. Och det var inte så mycket tanken om jobb utan snarare känslan att jag inte får ihop det hela till en helhet. Men sen kom en vändpunkt. Jag tänkte på ansvaret mot mitt barn samt fick stöd från mina närmsta, (var utan partner).

/.../ Under alla dessa år har folk varit elaka mot mig. Så jag behövde rejäl mängd styrka för att hantera dem. Men varje motgång som jag tar mig igenom ger mig nya krafter. För att vad annars skulle jag ha gjort? Det var bara att bita ihop och fortsätta vidare. Man får aldrig ge upp. Så jag körde min egen väg!" (Ella)

Bilden som Ella beskriver är den stereotypa bilden av invandrarkvinna som media skriver och sprider ute i samhället Hon beskriver vilken påverkan bilden har haft på henne. Hon beskriver sig som *osäker*, och denna tolkar jag som en obalans i hennes tankekonstruktioner,. Detta medför att hon positionerar sig *varken eller*. Hon gör sig varken svensk eller invandrare. Dock vet hon att hon är en

utlandsfödd kvinna. En kvinna som har ägnat många år åt studier (handlingsstrategi) för att komma till rätta positionen på den svenska arbetsmarknaden. Och inte minst bli integrerat i det svenska samhället. Jag tolkar hennes beskrivning som konstruktionen av en slitsam kamp. Kampen, enligt min tolkning, sker mellan hennes egen styrka och svaghet. Vinnaren blir hennes styrka. Det är den styrka som jag definierar för handlingsförmågan.⁹⁴ Denna handlingsförmåga lyfts fram i den som hon kallar för vändpunkten. Vändpunkten kommer när hon förstår att hennes barn behöver henne.

Jag tolkar respondenternas konstruktioner av sina erfarenheter såsom att de fick bemästra många svårigheter, hindren och barriärer tills de hade kommit till rätta positionen på den svenska arbetsmarknaden. De fick utmana olika maktstrukturer exempelvis myndigheter arbetsgivare och arbetskamrater. Även inom familjen behövde vissa kvinnor utmana makt – och genusordningen.

Alla respondenter har "kört" sin egen väg och varit sin lyckas smed. Detta krävde mycket styrka, en stark vilja och uthållighet. Vilken strategi använde kvinnorna? Jag ska ge namnet "bulldozer". Jag ser en analogbild mellan kvinnornas strategier och denna maskin som används inom vägarbeten, då man bygger nya vägar. Jag ser respondenternas strategier likgiltiga "buldozermaskinen". Denna maskin har funktionen att jämna ut marken på nybyggda vägar. Målet är att man ska bygga bra (släta) och fina vägar så att bilisterna kan köra utan något problem. De har olika storlekar och används till olika vägar, korta vägar och långa vägar.

Annorlunda uttryckt, översatt till min ansats tolkar jag kvinnornas handlingsstrategier lika kraftfulla och tunga som bulldozern. Kvinnorna behövde hitta hårda och tunga metoder som skulle vara effektiva och ge resultat på den svenska arbetsmarknaden. De hade skaffat sig olika resurser och redskap (handlingsstrategi) för att uppnå det utsatta målet. Några gick den raka andra gick den krokiga genvägen. Det finns kvinnor som hade gått den långa och krokiga vägen. De sistnämnda kom mycket senare fram. Men alla skapade sig en position på den svenska arbetsmarknaden.

Ur genusperspektiv (Gemzöe, 2003), tolkar jag kvinnornas handlingsförmåga som ett starkt motståndskraft som bevis på att kvinnor inte är den svaga "könet".

Partnern och anhöriga – hjälper eller stjälper?

När kvinnorna berättar om denna situation refererar dem till två kontexter:

respondenten och partnern eller anhöriga migrerade tillsammans
respondenten och partnern eller anhöriga migrerade skilda tider

Några kvinnor berättar att de hade redan vid ankomsten till Sverige sin make/sambo anhörig eller bekanta. Kvinnorna beskriver att dessa personer var ofta till stort stöd för dem och gjorde lättare för dem första tiden i det nya landet. Respondenterna talar om att allt blir mycket lättare om man har en släkt eller en bekant när man kommer till ett nytt land. Kvinnorna beskriver, vänner, bekanta

⁹⁴ se underrubrik 2.2

och släktingar som hjälpte dem med råd och stöd. Många kvinnor beskriver dessa personer som *klippor, stöd, kompass, en person som man kan lita på, en person som har bidragit till min professionella utveckling*.

De flesta kvinnor beskriver att i sina parförhållanden har maken eller sambon ofta men inte alltid varit ett *obeskrivligt* stöd. Kommande citat presenterar en av respondenternas tankegång:

”Jag bestämde mig att fortsätta utveckla mig. Vägen var att båda läsa och jobba. Min man sade i början att allt är ok om jag klarar detta, han ställer upp och stödjer mig. Han sa att det är upp till mig, men när han såg att jag varken åt eller sov då reagerade han. Han var arg tog alla mina böcker och slängde ut dem och sade ”jag vill ha en fru och barnen behöver sin mamma”. Men då fick jag stå på mig och svara tillbaka bestämt: ”ni får välja något annat för jag har valt mitt; det är detta jag vill göra, jag är student och arbetare och jag vill att ni respekterar detta. Jag har ställt upp för er barnen när ni vars små och för dig (mannen) när du var arbetslös. Nu är det er tur att ställa upp för mig för jag vill genomföra detta!” (Silvia)

Citaten belyser på ett ”talande” sätt kvinnas metoder för att uppnå sina delmål (studier och arbete). Språket ”gör” aktörerna mycket aktiva exempelvis han *blir arg och säger jag vill ha en fru*, medan hon *står på sig och säger bestämt att det är det hon vill göra*. Här ser jag ett tydligt exempel när språk dimensionen blir en handling mellan aktörer. Alltså språket ”gör” en radikal förändring i aktörernas tanke-system, särskilt i kvinnans. Hon accepterar inte att vara osynlig utan synliggör sig själv *jag är student och arbetare och jag vill att ni respekterar detta*. Hon förändrar sin position från den underordnade kvinnan till en mer jämställd med mannen.

Relationen mellan aktörer blir balanserad, jämställd. Min tolkning är att mellan paren sker en maktförskjutning (maktteori, Korpis, 1987) och även en brytning av traditionella könsroller. Kvinnans uppfattning är som att utbildningen kommer ha en positiv effekt på hennes situation. Utbildningen ökar kvinnans handlingsmöjligheter beroende på att hon får mer styrka/makt, inflytande, högre lön, stimulerande arbetsuppgifter, bättre position på arbetsmarknaden. För att uppnå dessa resurser bestämmer hon sig att ”*stå på sig*” utmana både maktstrukturen och genusordningen (Gemzöe, 2003). Hon vågade konfrontera sin man för att få det hon vill. Hennes konfrontation utlöste *en öppen konflikt* mellan makarna (aktörerna).

Silvias konstruktion av sina erfarenheter, är ett annat alternativ att förstå hur stödet från livskamraten kunde arta sig under kvinnans resa till en position på den svenska arbetsmarknaden.

Hälften av respondenter berättar att efter det att de hade varit några år i Sverige fick de gå igenom separation och skilsmässa (handlingsstrategi) från sina respektive. Kvinnorna beskriver sina erfarenheter om partnern som ville förhindra dem genom olika metoder för att vidare utvecklas. En av respondenterna berättar om en sådan erfarenhet ur sitt tidigare äktenskap. Hennes dåvarande man försökte övertala henne att stanna kvar i det dåliga förhållandet. Annars konsekvenserna blir stora ekonomiska förluster. Kvinnan lät sig inte övertalas och det blev skilsmässa. En annan respondent levde också i ett dåligt äktenskap med traditionella könsroller, där hon var förtryckt och levde bara för sina barn och den högutbildade mannen. Här blev det också skilsmässa. En annan respondent beskriver sin sambo som aldrig hjälpte i barnuppfostran. Där slutade också med separation.

I dessa beskrivningar konstrueras tydlig en obalans i maktförhållanden mellan aktörer (maktteori Korpis, 1987), enligt min tolkning. Den svage aktören - kvinnan - befinner sig i en underordnad position gentemot den dominerande aktören – mannen – (genusordning, Gemzöe, 2003).

Dock finns också kvinnor som beskriver från börjar sina parförhållanden som jämställda. Agnes beskriver sin sambo med följande ord:

”Min sambo har varit en riktig klippa under alla år men särskilt när jag studerade. Han var alltid ett stort stöd i min utbildning och utveckling. Han möjliggjorde mig den ekonomiska tryggheten, så jag behövde aldrig tänka på pengar. Det blir mycket lättare när man inte behöver tänka på att springa till jobbet för att ha en inkomst, utan man kan fokusera bara på studier. Jag måste tillägga att den ekonomiska tryggheten bidrog till att kunde vara rädd om min hälsa och satsa på olika fritidsaktiviteter. Detta gör att livet för en annan standard och kvalitet (Agnes)”.

Agnes beskriver sin sambo som en stabil, respektfull, trygg man och en jämställd partner. Här tolkar jag maktförhållanden mellan aktörer som balanserat. Parterna ger handlingsmöjligheter till varandra. Det sker ett ömsesidigt utbyte (handlingsstrategi) mellan aktörerna som leder för både två till utveckling (maktteorin, Korpis 1987). Mellan dessa två aktörer uppstår ingen genusordning (Gemzöe, 2003) utan det finns en någorlunda balans i deras handlingsförmåga (styrka).

Sammantaget tolkar jag denna situation så att de anhöriga och parter som var till stöd, byggde upp trygghet, ingav förtroende och bidrog till respondentens utveckling i det nya landet Sverige var för kvinnan en stor hjälp. Dessa hjälpte till att kvinna hittade sin plats i samhället. Dessa skiljer sig från respondent till respondent. Varje kvinna konstruerar sin positionering på sitt sätt. De parter som visade sig vara hinder, barriärer i kvinnans skapandeprocess av en position på den svenska arbetsmarknaden, blev eliminerade (handlingsstrategi) genom olika mekanismer som separation, skilsmässa. Dessa stjälpde kvinnan i sin skapandeprocess. Det finns även förhållanden som har genomgått en stor förändring avseende makt och genus. I dessa förhållanden har både makten och rollerna man/kvinna har blivit harmoniserade och balanserade. Detta ledde till en gynnsammare positionsförskjutning för kvinnans del, från en underordnad till en mer jämställd position. Denna positionsförskjutning som skedde inom parförhållanden var positiva faktorer i kvinnans skapande av en position i arbetslivet.

7 Slutdiskussioner

I denna studie ville jag utforska vilka metoder kvinnor som har migrerat från Östeuropa till Sverige använt för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden samt vad som varit betydelsefullt för dessa kvinnor i denna process. I detta sista kapitel sammanfattar jag resultaten av denna studie. Jag redovisar studiens resultat genom att återknyta till mina två frågeställningar. Dessa två frågeställningar som restes i inledningskapitlet kommer vara mina utgångspunkter.

1. Hur har kvinnor från Östeuropa gått tillväga för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden?

En position såsom jag använder i denna studie är en företeelse som är i en ständig pågående förändring. Positioner är olika avseende deras handlingskraft. Vissa ger utrymme till en stor variation av handlingsmöjligheter. Andra ger knappt något utrymme. Och när något utrymme knappt existerar förkrymper handlingsmöjligheterna.

Det ligger implicit i det socialkonstruktivistiska synsättet att det inte finns en sanning i världen utan den är en individuell konstruktion. Det är likadant med positionerna. Dessa konstrueras och rekonstrueras på nytt och individuellt. Dock ligger en sanning i konstruktionen av positioner: alla som intar dem vill ha stort utrymme och varierande handlingsmöjligheter. Alla mina respondenter eftersträvade en position på arbetsmarknaden för att de vill ha varierande handlingsmöjligheter i ett rymligt utrymme.

Men deras förutsättningar var olika. Redan vid ankomsten till Sverige skilde sig deras motiv och status. Förutsättningarna påverkade deras föreställningar om platsen där de skulle inta positionen (Sverige). De som fick stöd och hjälp redan från början via olika sociala kanaler exempelvis myndigheter, familjen anhöriga hade mycket lättare att lära sig landets språk. De hade kontakter och kunde öva utanför skolan. Övriga fick ta till sig språket via tv, tidningar utan att kunna öva uttalet. Redan här fick en del försprång medan andra blev missgynnade.

När alla har lärt sig någorlunda språket skildes deras vägar.

De som hade bra språkkunskaper och svenska behörigheter sökte sig vidare till högre utbildningar. På högskolor hade de studiemedlet som försörjningsmöjlighet. Efter avslutade studier intog de en position på den svenska arbetsmarknaden. Det är inte omöjligt att även dessa kvinnor fick bemästra någon socialt svårighet som separation eller skilsmässa, Dock förhindrade inte dessa svårigheter kvinnorna att gå på genvägen till den önskade positionen. Annorlunda uttryckt resultaten visar att dessa kvinnor använde ganska effektiva strategier

Vara aktiva med: språkinläring, svenska behörigheter, högutbildning och arbetssökande efterstudier.

De var också bestämda i sina beslut, uthålliga och viljekraftiga.

Dessa respondenter handlade med raka, effektiva och snabba strategier. De har gått genom en kort genomväg för att skapa sin position på den svenska arbetsmarknaden.

Andra kvinnor har också lärt sig fort språket, genom mer effektiviserade tekniker: att läsa dubbelt, eller i förväg., utveckla egna tekniker för att spara tid. Dessa kvinnor använde nästan samma strategier som föregående kvinnor:

De var aktiva på flera fronter: språkinläring, KY - utbildningar.

Dessutom skaffade sig gedigna informationer om utbildningar som hade kriterierna: korta, (KY) effektiva, bra betalda, hög position. Parallellt med utbildningen utförde de okvalificerade förvärvsarbeten som ofta anknyts till respektive utbildning

Dessa kvinnor har också kommit till målet snabbt, effektivt och på en genväg. Dock var deras väg krokig. De fick bemästra många svårigheter både inom utbildningen och inom arbetet. De behövde utmana både maktstrukturer och genusordning. *En effektiv strategi var att skaffa sig socialt nätverk bestående av svensktalande personer, särskilt män.* Anledningen var att de flesta utbildningar var inom branscher där merparten av personalen är män. Dessa visade sig vara till stort stöd vid rekryteringen av arbetskraft.

De övriga respondenterna fick gå igenom en lång, mödosam och krokig väg tills de skapade sig en position på den svenska arbetsmarknaden. De fick många barriärer redan vid språkinläringen. De delades på SFI-undervisningen i grupper som inte passade i enighet med deras tidigare studienivå från hemlandet. *Konsekvenserna blev att språkinläringen gick långsamt.* Kvinnorna saknade kontakter med svensktalande personer. De sökte arbete genom att gå "från dörr – till – dörr" metoden och fråga arbetsgivaren om den vill ha dem. De fick utstå med mycket förnedring och förolämpning från aktörer som hade mycket makt. Detta bemästrades genom att utmana makthavarna vid det lämpliga momentet. De fick sätta upp mycket välplanerade delmål. Exempelvis efter en okvalificerad timanställning fick planera nästa *delmål* som att få en tillsvidare anställning. För att ha ekonomisk trygghet *jobbade de dubbelt*, exempelvis städare + diskare. När de hade fått en fast anställning bestämde de sig att fortsätta utveckla sig vidare. Några kunde stanna inom samma företag. Men *arbetsgivaren utnyttjade* dem som billig arbetskraft under tiden. Dessa maktmetoder bemästrade kvinnorna med att gå och utbilda sig för att kunna inta en högre position. Andra lämnade arbetsgivaren och sökte sig till högskolor. Alla kvinnor som har genomgått denna väg har *jobbat och studerat samtidigt*. Sammantaget kan jag säga att studiens resultat är att alla kvinnor har lärt sig språket och utbildad sig för att skaffa sig en position på den svenska arbetsmarknaden. Det finns dock några kvinnor som jobbade och studerade samtidigt. I denna sista grupp ingår två undergrupper: den ena har skapat sig snabbt, (tidsmässigt) en position på den svenska arbetsmarknaden. För den andra undergruppen tog mycket längre tid att uppnå detta.

Studiens resultat visar på att kvinnorna har handlat med stark handlingskraft för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden. De har gått tillväga på följande sätt:

De har varit aktiva på flera fronter/signifikanta områden: språkinläring, utbildning, arbete, familj.

De har utmanat samhällets rådande maktstrukturer (makt - och genusordningar).

De har framhärdat i sina beslut genom att bemästrat diskvalificerande myndigheter och "mäktiga" livspartner

De konstruerar sig själva som personer med: stark vilja, uthållighet, anpassningsförmåga och handlingskraft.

Några har använd mot sig själv hårda metoder för att komma i mål ("bulldozermetoden").

2. Vad är det som har haft betydelse i denna process?

Många kvinnor betonar saknandet av umgänget med svensktalande personer. Kvinnorna anser att en sådan faktor har kunnat underlätta övningen av språket. Studien visar att språket är en grundförutsättning för att kunna leva i Sverige. Detta har en mycket betydelsefull roll. Här är några betydelsefulla faktorer, enligt kvinnorna:

- att ha redan vid ankomsten en stöd person,
- att skaffa sig utbildning som leder till "bra" jobb (bra definieras som: arbetsmiljö, lön, arbetskamrater, ledare, inflytande)
- att ha hälsa och fria aktiviteter
- att livspartnern är en pålitligt, stödjande, stabil person
- att ha mod och vilja för att bryta upp ur destruktiva förhållanden (både par och övriga)
- att kvinnan får en helhetsbild för framtiden: arbete, utbildning, familjen, vänner, fritid, hälsa.
- att barnen mår bra och får utvecklingsmöjligheter och bra uppväxt miljö
- att förväntningar angående "ett bra liv" fulls ut
- att ha ett kvalificerat arbete, där kvinnan känner sig sedd, respekterat, bekräftat, och får en hög status
- att det finns ett socialt nätverk; vänner, bra kollegor, arbetskontakter.

Jag anser att denna studie har uppnått sitt syfte. Jag tycker att den har besvarat mina frågor avseende respondenternas tillvägagångssätt för att skapa sig en position på den svenska arbetsmarknaden samt vad som har varit betydelsefullt för dem.

Vad som jag har förstått från denna studie är att integrationspolitiken behöver fortfarande förbättras. Alla åtgärda som riktas mot nyanlända utrikes födda bör vara tydligt fokuserade på en snabb arbetsmarknadsetablering där åtgärderna utgår ifrån deltagarnas individuella förutsättningar och sker på den reguljära arbetsmarknaden. Detta kan medföra att det upphävs eller åtminstone minskas sociala och ekonomiska underordningar. Därmed erkänns individernas rätt att delta i samhället som fullvärdiga medborgare.

Här måste jag poängtera att det är av vikt att särskilja mellan integration och assimilation. Assimilation kräver en total anpassning till majoritetsbefolkningens (infödda svenskar) värde och handlingsmönster. Detta kan innebära om jag skulle översätta till socialt arbete och använda Kamalis (2002)⁹⁵ ord en "klientisering" av invandrare. Detta är absolut inte integration. Integration innebär att vara en del av den heterogena svenska befolkningen utan att individer som är utrikes födda behöver utplåna och förneka sina etniska och ursprungsligga rötter.

⁹⁵ Kamali, Masoud (2002). *Kulturkompetens i socialt arbete*. Oskarshamn: Carlsson Bokförlag

8 Avslutade reflexioner

Att skriva detta arbete har varit både jobbigt och roligt. Den krävde oerhört mycket energi, tid och kunskaper. Genom studieåren har jag skaffat mig ganska många relevanta kunskaper som jag lagrade i min kunskapsbank. Däremot under hela skrivande processen har jag upplevt en ständig energi och tidsbrist. Någon förklaring är att jag utförde arbete och studier parallellt. Jag har nämligen använt mig av samma metod som kvinnorna i denna studie.: bulldozermetoden.

Trots den hårda metoden, är jag stolt över att jag har kommit till det momentet att jag avslutar mina studier.

Vad som jag anser vara slående i studiens resultat är hur kvinnornas konstruktioner av sina individuella egenskaper kongruerade (stämde överens) med deras skapandeprocess (tidsmässigt). Mer konkret mina iakttagelser handlade om att se om det finns något samband mellan dessa två begrepp individuella egenskaper och skapandeprocess/vägen att komma till en position betraktad utifrån genusaspekter.

Vad jag observerade var att kvinnorna som kom till målet genom det raka, snabba, genvägen konstruerade sig med manliga karaktärsdrag: prestationsinriktad, målmedveten, självständig, stolt över sina resultat. Dessa ord klingar för mig som en beskrivning av den svenske vite mannen i en hög position.

Kvinnorna som uppnådde målet via den krokiga snabba vägen ansåg jag ha karaktärsdrag som var liknande mer den välbärgade vite mannen från Östeuropa: status, vill ha pengar, ambitiös.

Kvinnorna som skapade sin position på den svenska arbetsmarknaden via den långa krokiga senvägen ansåg jag beskriva sig mer med kvinnliga karaktärsdrag: bli någon, ha ett bra liv för mig och familjen, utvecklingsmöjligheter för mina barn.

Mina reflexioner kretsar kring dessa tankekonstruktioner av kvinnlig/manlig karaktärsdrag. Jag tänker nämligen på om kvinnorna som "gör sig till" individer med manliga karaktärsdrag kommer snabbare till målet än de vars tankeformationer blidas ifrån kvinnligare karaktärsdrag ?! Om denna hypotes skulle stämma innebär det att vi (jag menar samhället) behöver tänka på könsfördelningar även inom dessa positioneringar på arbetsmarknaden och inte bara inom familjen (hushållsarbete).

Det kanske kunde vara något bra idé för forskningen? Eller kanske man tycker att det är helt tokigt.

En annan reflexion relaterat till denna studie, avser människornas framgångar. En faktor som jag tror påverkar mycket är också ursprungsfamiljen. Jag syftar på föräldrarnas utbildningsnivå. Mitt resonemang är att tjänstemannabarn i betydligt större utsträckning än arbetarbarn framhåller planering på lång sikt och framtidsorientering. Dessa värderingar kan ha samband med utbildningsaspirationer som ger sedan en privilegierat position i samhällshierarkin. Vad jag tänker på är om inte respondenternas klasspositioner från hemlandet påverkade deras utbildningsaspirationer i Sverige?

Jag menar att det finns ett positivt samband mellan attityder till högre utbildning och olika positioner i samhällshierarkin (ju mer positiv syn på högre utbildning, desto mer privilegierad position /samhällsklass). Utbildningen ger en social uppåtrörlighet till individen. Generellt tenderar individer i mer privilegierade samhällsklasser att ha högre tilltro till utbildning. Dock kan tänkas att de sista decennierna ha fört med sig stor tilltro till utbildning även hos dem i arbetarklassen som

har anammat denna "mentalitet". . Enligt socioekonomiskt mått är utbildning stark korrelerat med klassposition. Detta innebär att högre utbildning är som regel ett krav att nå högre positioner i den socioekonomiska hierarkin. Ett faktum är att mina respondenter har skilda bakgrund. Individens bakgrund är mycket avgörande i dennes utveckling, även om denna studie fokuserade på att analysera respondenternas utsagor med diskursanalys.

Reflexioner kopplas också till frågan om det finns något samband mellan ursprungslandet och positionen individen "bör" inta på arbetsmarknaden?! Är det "sant" att personen ska lära sig svenska språket för att få ett arbete? Om detta stämmer vem har företräddes rätt i tolkningen av sanningen? Sverige som invandrarland eller ursprungslandet individen kommer ifrån? Jag är inte så säkert att det svenska språket är en grundförutsättning för att uppnå en hög position i det här landet. Det finns exempelvis engelsktalande personer i höga positioner i det svenska arbetslivet. De har inte avslutat SFI. och behövde aldrig lära sig svenska språket eller använda sig av bulldozermetoden för att hitta ett jobb. Dock intar de höga positioner, får bra betalt och lever som privilegierad samhällsklass i Sverige.

Referenslista

Al-Baldawi, Riyadh (2003) Migration och familjestruktur, in Ungdom, kulturmöten, identitet av Ahmadi, Nader (2003). Stockholm: Liber.

Ahlberg, Karin (2004). Att skapa och transkribera en berättelse - en del av tolkningen. Ur boken av Skott, Carola (2004). Berättelsens praktik och teori- en narrativ forskning i ett hermeneutiskt perspektiv. Lund: Studentlitteratur

Allwood, Carl Martin /Franzén, Elsie C (2000).Tvärkulturella möten. Stockholm: Natur&Kultur

Bjurling, Carolina (2004) Komma till sin rätt: om invandrare akademikers väg till kvalificerade arbeten: hinder och öppningar, ur Högskoleverkets rapportserie 2004: 37R.

Börjesson, Mats/ Palmblad, Eva (2007). Diskursanalys i praktiken. Malmö: Liber AB

Burr, Vivien (1995). An introduction to Social Constructionism. London and New York: Routledge

Davishpour, Mehrdad (2004). Invandrarkvinnor som bryter monster. Lund: Liber

Edin, Per-Anders/ Åslund, Olof (2001). Invandrarna på 1990-talets arbetsmarknad. I SOU 2001: 54, Kommittén Valfärdsbokslut, Stockholm.

Ekberg, J (1994). Economic Progress of Immigrants in Sweden from 1970-1990: A longitudinal Study. Scandinavian Journal of Social Welfare

Ekberg, J & Andersson, (1995). Invandring, sysselsättning och ekonomiska effekter, rapport till expertgruppen i offentlig ekonomi, finansdepartementet (ESO), Ds 1995:68

Ekberg, J & Rooth, D-O (2000). Arbetsmarknadspolitik för invandrare, Rapport till Riksdagens revisorer. Växjö Universitet, Växjö.

Emerson, Richard M. (1962) Power – Dependence Relation. Artikel American Sociological Review. Vol. 21, nr 1.

Essén, Anna. Svensk invandring och arbetsmarknaden - återblick och nuläge. Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2002:6
Seminarium på Institutet för Framtidsstudier, februari 2002

Franzén, Elsie C.(2000) Invandring, arbete, arbetslöshet, in Tvärkulturella möten av Allwood, Carl Martin & Franzén, Elsie C (2000). Stockholm: Natur och Kultur.

Gemzöe, Lena (2003). Feminism. Stockholm: Bilda förlag

- Gilje, Nils/Grimen, Harald (1995). Samhällsvetenskapernas förutsättningar. Göteborg: Diadalso
- Hartman, Jan (2001). Grundad teori: teorigenerering på empirisk grund. Lund: Studentlitteratur
- Hirdman, Yvonne. (2001). Genus – om det stabila föränderliga former. Lund: Liber.
- Hedin, Ulla –Carin/Månsson, Sven- Axel (200). Kön och socialt arbete - en introduktion. En artikel i tidskriften Socialvetenskap nr 1-2.
- Johansson, Anna (2005). Narrativ teori och metod- med livsberättelsen i fokus. Lund: Studentlitteratur.
- Johannessen, Asbjörn/Tufte, Per Arne (2003). Introduktion till samhällsvetenskaplig metod. Malmö: Liber Ab
- Kamali, Masoud (2002). *Kulturkompetens i socialt arbete*. Oskarshamn: Carlsson Bokförlag
- Korpi, Tomas & Stenberg, Sten-Åke (2001). Massarbetslöshetens Sverige – arbetslöshetens karaktär och effekter på individers levnadsförhållanden. I SOU 2001:53
- Korpi, Walter (1987) "Maktens isberg under ytan" i Petersson Olof (red.) Maktbegreppet. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Knocke, Wuokko (1991). Invandrade kvinnor :vad är "problemet"?. Kvinnovetenskaplig tidskrift nr 12
- Kvale, Steinar (1997). Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur
- Larsson, Sam/ Lilja, John/ Mannheimer, Katarina (2005). Forskningsmetoder i socialt arbete. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Staffan. (1986). Kvalitativ analys- exemplet fenomenografi. Lund: Studentlitteratur
- Lukes, Steven (1974). Power a Radical View. London: Macmillian Press.
- Lundborg, P., (2000). Vilka förlorade jobbet under 1990-talet?. I Fritzel, J. "Välfärdens förutsättningar. Arbetsmarknad, demografi och segregation, SOU 2000:37, Stockholm: Fritzes
- Nyberg, Eva (2000) Barnfamiljers migration - uppbrott och förändring, in Tvärkulturella möten av Alwood, Carl Martin & Franzén, Elsie C,(2000). Stockholm: Natur och Kultur.
- Petersson, Olof (1993). Makt. Stockholm: Fritzes förlag

Roth, D-O (1999). Refugee Immigrants in Sweden, Educational Investments and Labour Market Integration. Doktorsavhandling, Lund Economic studies, nr 84, Lund

Scott, K (1999). The Immigrant Experience, Changing Employment and Income Patterns in Sweden, 1970-1993. Lunds Studies in Economic History 9, Lund University Press, Lund.

Stuart, Hall .Encoding/Decoding. i Hall red. Culture ,Media, Language (1980)

Svenning, Conny (2003). Metodboken. Eslöv: Lorentz Förlag

OECD, 2000. Trends in International Migration. SOPEMI 2000 Annual Report 2000 Edition

Widerberg, Karin (2002). Kvalitativ forskning i praktik. Lund: Studentlitteratur

Wikström, Hanna (2007) (O)möjliga positioner – familjer från Iran och postkoloniala reflektioner. Intellecta Docusys, Göteborg

Internet

Akhavan, Shararek. (2002) Invandrare sjuka av förlorad status. Artikel från <http://www.suntliv.nu/AFATemplates/Page.aspx?id=10732>, hämtat 2008-01-14

Bergstedt, Therese (2001). Konstruktionen av ett ”problem” – en analys av diskursen om ”lågutbildade invandrarkvinnor”. C- uppsats framlagt vid Lunds Universitet hösttermin 2001 [http:// www.uppsastse.se/uppsats/eflb7145d5](http://www.uppsastse.se/uppsats/eflb7145d5) hämtat 2008 – 01- 15

Botolfsson, S och Cornvik, A-N (2007). Talet om invandrarkvinnan i svensk dagspress. <http://www.diva-portal.org/su/abstract.xsql?dbid=7010> hämtat 2007-10-23

Mulabdic, Azra. (2004). Varifrån kommer du?. <http://dspace.mah.se:8080/items-by-author?author=Mulabdic%2C+Azra> hämtat 2008-05-16

Forskningsetiska principer in om humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. (dokument från Internet). <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>

<http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Arbetsmarknad/Arbetsinvandring>. hämtat 2008-05-18

<http://sv.wikipedia.org/wiki/invandrare>. hämtat 2008-05-28

http://www.scb.se/templates/pressinfo_117039.asp. hämtat 2008-05-18

<http://www.migrationsverket.se>. hämtat 2008-05-18

http://www.un.dk/swedish/Briefing_papers/main.htm. hämtat 2008-05-18

http://www.scb.se/templates/pressinfo_117039.asp. hämtat 2008-05-18

Bilaga

Informerat samtycke

Jag vill göra Dig uppmärksam på att i arbetet med min C-uppsats och i behandlingen av mitt intervjumaterial följer jag de forskningsetiska principer som Vetenskapsrådet fastställt.

Dessa innebär i korthet:

- Medverkande ska informeras om syftet med uppsatsen
- Deltagarna i intervjun har rätt att själva bestämma över sin medverkan
- Det insamlade materialet behandlas konfidentiellt och bevaras så att ingen obehörig kan ta del av det
- Uppsatsen utformas så att deltagarnas identitet inte kan avslöjas. Jag vill dock göra er uppmärksamma på att ni som ingår i intervjun har kännedom om varandra. Jag hoppas på att detta inte medför något obehag för någon, om så är fallet finns möjlighet att avstå deltagande
- Materialet jag får in används bara för denna uppsats

Jag, som deltagare har tagit del av och godkänner ovanstående punkter.

.....
Deltagarens underskrift

.....
Datum

Om Du har frågor eller funderingar angående uppsatsen eller Din medverkan är Du välkommen att ta kontakt med mig

Enikö Bagaméri
0709-52 62 47
eniko.bagameri@comhem.se